

MODRA
OPTICA
LETO
IX

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 1. ŠTEVILKE

DECEMBER

Miško Kranjec: Gremo v Ljubljano

Nikolaj Rajnov: Egipt

Peter Donat: Vincent van Gogh

Štefan Zweig: Knjiga kot vrata v svet

Tone Čufar: Skozi rešetke gledam v svet

— Mladi jetnici

Razno

GREMO V LJUBLJANO

MIŠKO KRANJEC

Franc Dernovšek je bil zadovoljen, ko je prebral v časniku novico, da je prestavljen. Vsaka predstavitev, kakor je bila v bistvu brezumna stvar, je prinašala s seboj vedno nekaj ugodnega; na lahek način si uredil z vsemi neprijetnostmi, ki so se ti bile nabrale v tem ali onem mestu. Ko si se preselil v novi kraj, si imel občutek, da si se spovedal za vse življenje in prav lahko si dejal, celo z zadovoljstvom: zdaj pa začnemo s kraja. V tej zavesti, da boš lahko začel znova, je bilo marsikaj ugodnega. Zakaj res je bilo: še Francu Dernovšku je prinašalo življenje premnogo neprijetnosti, četudi je bil miren in vesten človek. Ko je prebral notico o svoji premostitvi, je bilo treba to povedati ženi. To pa je bilo neprijetno. Kakor je bil Franc Dernovšek s premostitvijo vedno zadovoljen, je žena vselej skoraj obolela in veljalo ga je dosti truda, preden jo je prepričal, kako je novi kraj ugoden in lep, kakšni sijajni ljudje so tam in da bo zastran zabave in plesov tudi bržkone preskrbljeno. Zakaj uradniki prirejajo po vsem svetu različne večere v dobrodelne namene, takisto tudi ples.

»Jaz ne grem tja,« se je Ančka kratkomalo uprla. In to je bilo mučno. Franc ji je moral dokazati, zakaj so prav njega premestili in še marsikaj drugega posebnega, da se ni uprla strogim zakonom državne uprave in njenim načrtom. In ko je bilo tudi to opravljeno, ko se je žena vdala, so se lahko preselili, kakor hitro je Franc Dernovšek prejel dekret. Franc se je odpeljal naprej iskat skromnega stanovanja, žena pa se je medtem poslavljala od vseh znank in prijateljev. Bilo je dosti joka, čeprav je v srcu gorela zavest, da bo tudi v novem kraju mogoče dobiti dovolj prijateljev. To so potrjevale izkušnje, zakaj Dernovšek je že dovolj potoval.

On sam se je veselil novega kraja. Dejal je: Nikdar nima človek prilike, da bi spoznal našo provinco. Kje te sicer mika, da bi se odpeljal v nedeljo celih osem ur z vlakom po ljubi domovini, da bi kaj videl! In to je bilo nemara res. Toda ton, v katerem je Franc Dernovšek govoril, je bil samozavesten, kakor bi govoril sin Združenih ameriških držav. V resnici pa se je često zavedal, da je le sin majhnega naroda, celo »plemena«, in čigar samobitnost nikakor ni tako trdno izkazana, kakor bi radi študentje na univerzi. Sicer pa — te stvari so že spadale v področje politike in s politiko Bog ne daj imeti opravkov. Že tako je imel neprestano borbe z nadrejenimi. Vsake nove volitve so mu bile v muko; in kadar so bile mimo, se mu je zdelo, da mu je slabo v želodcu. V srcu je že bil opredeljen, toda novi časi so zahtevali od povprečnega človeka pravih peklenskih muk. Nekaj časa je lagodno vozil, enkrat pa se je zapeljal predaleč in povratek je bil kaj neprijeten. Povrhu premostitev. Ampak, zdaj je bilo deset službenih let že daleč za njim in tisti dan, ko jih je dosegel, si je globoko oddahnil. Poslej — vse skupaj samo

majhna dolžnost, ki jo opraviš mimogrede. Ne bo te bolela glava, ne srce. Ni on tisti, ki naj vodi svet in odgovarja zanj. Samo delal bo, kakor od njega zahtevajo.

To so bila vprašanja javnosti. Tem je Franc Dernovšek ustrezal kakor vsi drugi ljudje. Natančno se je moral zavedati dolžnosti in pravic. Pravice so bile majhne, toda zadostovale so skromnemu človeku, ki ni hotel nikamor visoko.

Poleg teh javnih stvari, med katerimi je človek moral znati ubirati pravo pot, je imel Franc Dernovšek še svoje stvari, kakor vsak drug človek. To je bil kos intimnega človeškega življenja, ki ga je smel gojiti vsakdo, vsaj do neke mere.

Dernovšek je začel s tem zelo zgodaj, še v časih, ko je verjel, da je zasebno življenje res zasebno, da ni nikogar, ki bi se drznil posegati vmes. Tako je še v tistih letih, ko je obiskoval šolo, postal oče. Vse zle posledice te nekam nepremišljene mladosti je občutil v polni meri šele tedaj, ko je bilo treba štirinajst let plačevati za otroka. Šele zdaj bo, hvala Bogu, konec teh dolgoletnih in krivičnih žrtev. Zakaj neprestano si je moral dopovedovati, da otrok niti njegov ni, temveč si je to otrokova mati preprosto izmislila, ker je bil Franc Dernovšek tedaj na najboljši poti, da postane uradnik, vsi drugi tekmeči pri predmestni šivilji pa so bili vrag vedī kaj vse: v glavnem delomržni ljudje, ki bi ne mogli ničesar plačati.

Tako si je Franc Dernovšek zagrenil življenje že zelo zgodaj. Ta otrok je bil zanj kakor bergla. Ko se je hotel oženiti, je bil vedno vmes otrok. In pozneje. Štirinajst let mu je glodal plačo.

Kljub temu pa se je Dernovšek oženil. Na periferiji Ljubljane, v Šiški, cvete dokaj lepih deklet, ki hodijo v mesto — v trgovine, pisarne ali pa kam šivat, ali pa pomagajo v kuhinji materam, ki kuhajo tistim skromnim družinam, katerih člani so raztreseni po službah po vsem mestu. Tam si je lahko izbral družico tudi Franc Dernovšek. In za tako dekle naposled ni bilo pretežko živeti v provinci, sanjati in se povzpenjati kvišku. In večkrat se je izkazalo, da je Dernovškova žena prijetna stvarca, kakor se temu pravi v uradniških in malomestnih razmerah. Dernovšek tega ni nikoli zvedel, tako dolgo, dokler ni prišlo do majhnih škandalov. Še vselej pa se je stvar ugodno uredila. Žena Ančka se je vedno skesala, in kadar je prišel dekret za premestitev, sta bila končno oba zadovoljna. Saj res — tudi drugod živijo ljudje, tudi drugod prirejajo ples, igrajo vesele komedije in naposled spet lahko napleteš majhno zgodbico.

Franc Dernovšek se ni spuščal v take zgodbe. Ena sama je bila za njim in ta dovolj neprijetna; štirinajst let je moral plačevati. Ženske pa, kakor se zdi, nič ne mislijo na kaj takega. Že res, ženska ne bo plačevala alimentov, če pa dobi otroka, bo mož, hvala Bogu, zadovoljen in ga bo brez vsake sumnje sprejel za svojega. Krasna stvar.

Ali to pot so stvari postajale zares neprijetne. Franc Dernovšek rajši ni mislil nanje. Toda ljudje so bili toliko nemarni, da so mu vsako stvar povedali in raztolmačili. In je res v nekem pogledu skoraj nemoralno, če žena takega davčnega uradnika preživi cela dva meseca na letovišču, ko vsak otrok lahko ve, da Franc Dernovšek nima tolikšne plače, da bi lahko ženi plačeval letovanje, in ko vse mesto ve, da žena Franca Dernovška letuje s provincijskim bogatinom Kovačičem. Kaj zato, če je ta bogatin nekdanji kmet — in ima še zdaj kmečke manire. Denaren je. V Šiški pa

ni bilo denarja, temveč so jemali ves mesec na knjižico meso in vse drugo in potlej prvega z največjo težavo poplačali. In takisto je bilo pri Dernovšku: na knjižico sta živela. Mnogo več ni ostalo.

Ančka iz Šiške pa je bila prelestna ženska in je prinesla v vsako mestece, kamor je prišla z možem, dovolj prijetno razburjenje. Življenje, ki je šlo prej po tako izhojeni, že do smrti dolgočasni poti, se je prebudilo in Ančka je stopila v njegovo središče. Tako tudi zdaj. Bila je v društvih in v vseh pripravljajalnih odborih. Ah, večeri, to so bili njeni veliki načrti. Kajpa, za večere je bilo treba oblek. In Ančka je imela lepih oblek. Naposled ni Dernovšek nič več vedel, odkod te premnoge lepe obleke. Zakaj, če bi računal, kakor je računal v uradu, bi bil zadolžen že za deset let naprej in za vso plačo.

Kako lepo je sanjal: Vsak čas bo prenehal plačevati alimente, napredoval bo in če se mu bo posrečilo priti v Ljubljano, si ne bo želel ničesar več.

Potem je prišlo vmes ženino letovanje. Imenitno. On si ni mogel privoščiti, da bi tistih nekaj prostih dni, kar jih je imel vsako leto, prebil v kakšnem lepem gorskem kraju, kjer bi pozabil vse, kar je doživel nelepega v enem letu. Zavoženo je bilo življenje in Dernovšek ni videl drugega izhoda, kakor spet bežati v drugi kraj. Tokrat je imel srečo.

Ko je žena odšla na letovanje, je Dernovšek napisal prošnjo za premestitev. Za Ljubljano je prosil. Zdaj mu je bilo dovolj province. V petnajstih letih je spoznal vso domovino in potreben je bil rahlega počitka. Dovolj izmučen je bil. Napravil je vse potrebne obiske in našel razumevanje pri poslancu in drugod. Prošnja je šla v redu naprej.

Ančka o tem ni vedela ničesar. Ko se je vrnila, je bila čudovito sveža in vesela življenja.

Najprej je izvedel za premestitev Franc Dernovšek po svojem tovarišu iz urada. Ta je bil v mestu in na pošti, in ko se je vrnil, je dejal zadovoljno:

»Dovoli, kolega, da ti čestitam.« Franc Dernovšek je nemalo osupnil. Ali se norčuje iz njega? Ne, bila je resnica. Tovariš mu je ponudil častnik in tam je res stalo, da je premeščen. Takoj se je zahvalil svojemu predstojniku, da mu je pomagal. Domov grede pa se je takisto na cesti zahvalil poslancu. Bil je poln nepoznane sreče. Tako lepo jesensko vreme je bilo, polno lepega sonca. Jesen sama se je rahlo poznala po vrtovih za mestnimi hišami in na platanah kraj ceste. Zunaj mesta, kjer sta stanovala z ženo, je bila jesen še lepša. Tam je bila močno vidna, na drevju samem, po gredah, kjer so gosposki ljudje opravljali jesensko delo. Povrhu pa si odtod videl pokrajino, kos lepe ravnine, kjer je zorela koruza. Še nikdar Franc Dernovšek vsega tega ni tako močno in prijetno občutil kot zdaj. Mimo kolikere lepote gre človek, ne da bi jo spoznal.

Ančko je našel pri štedilniku. Ni bila sama in to ni bilo prvič. Franc se je že privadil, da je bil z njo njen Kovačič. Treba je bilo potrpeti. Že zdavnaj se je navadil na te stvari. Povsod je bilo tako.

»Dober dan, prijatelj,« ga je pozdravil ženin ljubimec, nevisok človek, prijaznega, lepega obraza. Možak je bil sicer dokaj starejši od Dernovška, toda skrbel je za svojo vnanjost in s skrbjo je zatrl vse nepotrebne gube na obrazu. Lase pa je tudi Dernovšek imel nekoliko osivele.

Segla sta si v roke. Dernovšek je bil vajen tudi tega. In komaj trohico jeze je vselej občutil v svojem srcu nad tako zgodnjim obiskom, ko je bil on v uradu. Toda, misliti o stvarih ni bilo vredno. Čemu pa?

Tokrat pa ga je obšlo rahlo zadovoljstvo. Zakaj zdaj bo treba vendar nekaj ukreniti i Ančki i temu bogatinu.

Šele pri obedu je dejal Franc Dernovšek:

»V Ljubljano pojdemo.«

Ko bi bil to pred leti povedal svoji ženi, bi se razjokala od radosti. Zakaj — v Ljubljano oditi, to je bil sen njenega življenja. Iz Šiške v Ljubljano ni bilo daleč, a Ančka tedaj vendar ni imela prilike, da bi se bila preselila. Treba se je bilo oženiti z navadnim davčnim uradnikom, prepotovati vso Slovenijo, da je mogla priti počasi v Ljubljano.

Zdaj ji je roka obstala, ko je nesla v usta. Onemela je. Ozrla se je po možu, potem po ljubimcu. Tudi tega je vest presenetila.

»Kako?« je dejal možak. »Kako se je to zgodilo?«

»Tako. Prosil sem, za Ljubljano sem prosil.«

»Kdaj ste prosili?« je vprašal nemirno Kovačič.

»Julija sem zaprosil.«

»Pa meni nisi ničesar povedal,« je rekla Ančka užaljeno.

»Hm,« se je nasmehnil Dernovšek. »Mislil sem, da te bom veselo presenetil, če ti ne povem... saj si vedno želela v Ljubljano. Povrhu pa te ni bilo doma. In nisem te hotel vznemirjati.«

Ančka je vedela, zakaj je tako storil. Lepo kašo ji je skuhal. Da bi jo potegnili s seboj, zdaj, ko se je v provinci udomačila in si ni želela tako Ljubljane kot nekdanj. Namenoma je storil to, iz vsega je odsevala rahla zloba. Ne, tega mu ne bo odpustila.

Pri obedu niso o tem več govorili. Kovačič se je po črni kavi odpravil v mesto, češ da ima opravke.

»Pri poslancu?« ga je pogledal Dernovšek. Zdaj je bil močan. Saj mu nihče ničesar več ne more. Ta pripomba je Kovačiča zmedla. Tako — tu je vse dogovorjeno, lepa stvar. Poslanec je pomagal.

»Tudi pri njem,« je odvrnil možak in se nasmehnil. »Moram ga nekaj povprašati.«

»Če ga mislite vprašati zastran moje premestitve, vam lahko sam pojasnim, kolikor je potrebno. Važno pa je, da se ne da več spremeniti. Treba se je odločiti. Šef je dobil obvestilo o dekretu. Prihodnji teden, mislim, že pojdem.«

Lahko je postal Dernovšek malce zloben, res. Saj zdaj ne bo treba več više plezati in moledovati. Petnajst let je kolovratil in se priklanjal na desno in levo. Zdaj se bo samo na eno stran, tistim, katerim je to dolžan. Petnajst let je moral molčati in biti zadovoljen. Zdaj bo, kolikor bo treba.

Kovačič je odšel in ostala sta z Ančko sama. Kadar sta bila sama, je bilo v hiši nekaj mučnega. O ničemer se nista imela pomeniti. Že zdavnaj se nista razgovarjala, kakor bi bilo prav. Vendar to ni značilo, da sta se prepirala. Ne, prav zadovoljno sta živela drug ob drugem. V provincijskem dolgočasju sta vsak zase iskala trohico utehe, ki jo človek lahko najde, če se potruji. Ančka je je našla povsod. Franc pa je bil že zdavnaj tako preplašen, da se je zadovoljeval z vsem, kar je življenje nudilo samo po sebi. V društvu je bil zadovoljen, če so ga postavili v odbor, kjer je lahko delal. Še zadovoljnejši pa je bil, če mu ni bilo treba nikjer biti. Glede ljubezni so bile njegove zahteve skromne. Bil je oženjen, in

zakon mu je nudil, kar je želel. V postranskih ljubeznih pa je bil od tedaj, kar so mu naprtili na pleča otroka z alimenti, hudo previden. Sploh je vse to človeku samo v napoto. Oženil se je, ker je bil prepričan, da bo tako življenje lepše in rednejše. Po nekaj letih zakonskega življenja pa je spregledal, da je vse to človeku v škodo. Zakon je bil prijetno zavetje za ženske, moškim pa ni nudil ničesar, kakor samo skrbi; predvsem denarne skrbi, da si lahko zadostil ženski razkošnosti in nepreračunljivosti. Dva dni je žena doma računala, kako obrniti denar; ko ga je obračala, ga je obračala v nekaterih stvareh tako razsipno, v drugih tako skopuško, da je bilo smešno. Sam pa, kar je bil poročen, ni gospodaril s svojim denarjem. Najprej se je hotel s tem ženi prikupiti, da bi ne bila užaljena. Pozneje pa si ni mogel več pridobiti pravice do denarja. Hotela je vedeti za vsak dinar. In vsak mesec je bilo nekaj neprijaznih dni, ko je ponesel na pošto denar za otroka.

Bedno bi našel človeško življenje, kdor bi se potrudil in ga pregledal z neustrastnimi, nepristranskimi očmi. Zato ga Franc Dernovšek ni hotel pregledovati, temveč je raje živel.

Tisti dan z Ančko nista govorila o stvari; šele na večer, preden sta šla spat, je izbruhnilo med njima. Najprej je Franc dejal skromno:

»No, kako si se odločila?«

Ančka ga je gledala. Vedela je, kaj hoče izvleči iz nje.

»Kaj bi se odločevala?« je dejala in jeza jo je kuhala. »Ampak, lepo to ni. Kako dolgo sem te že prosila, da bi šla v Ljubljano —.«

»Saj vendar nisem minister, da bi si lahko sam podpisal dekret. Moral sem čakati. Naposled pa — saj zdaj ni nič prekasno za Ljubljano. V Ljubljani je življenje vedno enako. Mislim, da nisva ničesar zamudila. Tam imaš gledališče še vedno odprto, kino igra, koncerti, plesi — saj si včasih tarnala, da tega tu ni nikjer. Zdaj mislim, da boš zadovoljna.«

Molčala je. Zdaj je bil močan, zdaj se je lahko norčeval, ko se mu je naklep posrečil. In ta Kovačič Andrej zdaj tako zavlačuje in se hoče umakniti. In to prav zdaj, ko so prišle stvari že tako daleč, da je že treba misliti, ali se ne bi ločila in odšla h Kovačiču. Ta pa slepomiši. Popoldne ga je hotela najti in se z njim pogovoriti, pa se je možak odpeljal. V Zagreb je odšel. Za koliko dni? Mogoče ga tako dolgo ne bo, da se odselita. Niti tega ni nihče vedel, kje se je ustavil, da bi mu pisala. Za njim naj gre in ga poišče? Kako naj gre za njim, saj nima denarja. Ali naj si izposodi? Vse to je tako strašno obupno.

Mož pa je gnal svojo dalje. Govoril je o stanovanju v Ljubljani. »Pojdem naprej, da poiščem. V sredini mesta, mislim, da so stanovanja predraga, na periferiji pa je toliko krasnih vil. Tam bi se ne stanovalo prenapačno. No, če hočeš, greš lahko z menoj, da ne boš govorila, da ni kaj v redu. No, ali greš?«

»Ne vem,« je rekla zmedeno. »Ali ne bi šel sam? Jaz bi ta čas tu vse uredila?«

»Kakor hočeš, saj veš, da nisem bil nikdar vsiljiv.«

Res ni bil vsiljiv, samo malce zloben; a Ančka se je že zdavnaj privadila na to. Kadar je načel to stvar, je omenila njegovega otroka in nič drugega mu ni kazalo, kakor molčati. Ona ni zapravljala, on pa že štirinajst let plačuje za otroka. Hotel je vselej reči, da otrok ni njegov. Ali bil je zraven, in tega ni mogel zanikati.

In vse to bo minilo, da se le preselita v Ljubljano. Petnajst let se človek klati po Sloveniji in si nabira maslo na glavo, da nazadnje že samega sebe več ne pozna. Leta in leta mora gledati, kako žena iz dolgočasia prede neprestane ljubezni; ko se še ena ne poleže, že najde drugo in to gre v večnost. Potem so potrebna pomirjevanja, sprave, obljube, prisege. V Ljubljani pa bo utonil z vsemi temi nelepimi zgodbami, ki so se nabirale okoli tebe celih petnajst let. Pozabil bo in si rekel: Zdaj lahko začnemo znova. Mogoče bo tudi žena srečna in zadovoljna, morda bo voljna pozabiti na vse in si bosta morda potem, ko bo že vse rahlo tonilo v pozabljenje, dejala v rahlem ljubezenskem trenutku:

»Pozabiva.«

In kadar bo kateri skušal znova drezati v te nevšečnosti, bosta opominjala drug drugega: Saj si rekel, da ne boš več o tem govoril. In Franc Dernovšek bo molčal. Če bo pa še kdaj katerega zaskominalo po stranpoteh — oh, Ljubljana je, hvala Bogu, tako velika! Kako naj Franc Dernovšek ve, če bo Ančka gojila majhne, mimoženske ljubezni s študenti ali oficirji, kadar bo šla zjutraj na trg, da nakupi stvari za kosilo?

Veselo je hodil Franc Dernovšek v urad tiste dni, kar jih je še bilo. Po dolgih, dolgih letih mu je bilo spet enkrat tako pri srcu kakor v prvi gimnaziji, ko je bil blizu konec šolskega leta in se je že teden dni prej pripravljaj na počitnice. Tedaj je bil prepričan, da je ves svet njegov; in v tem času je bila njegova radost samo za spoznanje manjša.

Ančka pa je postajala vsak dan nemirnejša. Tavalala je po mestecu in upala, da bo Kovačič morda le prišel. Nič ni kazala, da bi šla rada odtod. Ampak Franc Dernovšek je bil prepričan, da se bo Ančka odločila: v zadnjem trenutku se bo odločila. Zato ni bil nič žalosten, čeprav jo je kdaj rahlo podrezal. Nekaj veselja pa mora imeti nad tem ubogim bitjem; saj je morala leta in leta romati po Sloveniji, da bi prišla v Ljubljano, ker sama iz Šiške v mesto ni mogla.

Klavrno pa bi bilo vendar le, če bi se zgodilo, da bi Ančka ostala. Kakšen posmeh bi bil v Ljubljani pri prijateljih, ko bi se razvedelo, da mu je žena pobegnila. Čemu zamotavati življenje s takimi zgodbami, ko je že dovolj zapleteno.

Dekret je bil tu, Franc je podpisal, da ga je sprejel. Zaprošil je za nekaj dni dopusta, da bi si lahko uredil vse potrebno. Doma je dejal ženi:

»Zvečer se peljem v Ljubljano. Ali greš z menoj?«

Za Ančko je bilo to vprašanje tako strašno. Ničesar več ni vedela. Kaj naj mu odgovori?

Dernovšek se je nasmehnil:

»Saj Kovačiča ne bo. Zato je odšel. Na dom ga pa menda ne boš šla čakati? Saj te lahko ven vrže, ko se vrne. Sicer pa sama veš, kako sta se domenila.«

»Kaj sva se domenila?« je bruhnila naposled. »Prosim te, da ne govoriš takih stvari. Jaz se nisem z nikomer nič domenila.«

Dernovšek se je smehljaj. Po tolikih letih si jo je lahko malo privoščil, saj zdaj je bil dovolj močan.

»Vprašal sem te samo, če pojdeš z menoj. Treba je poiskati stanovanje. Saj je to tudi zate važno; da mi ne boš kasneje kaj očitala.«

»Če misliš, da sem tvoj norec, tedaj te prosim — pusti me pri miru.« To je bilo ostro izrečeno. Ampak Ančka ni mogla drugače. Koliko let je gospodarila v njegovem stanovanju, kolikokrat mu je lahko zagrozila, da

ga zapusti. Vselej se je zbal njene grožnje. A zdaj, ko odhaja v Ljubljano, se zaveda svoje moči, in Ančki ni nič bolj žal, kakor da je vse to tako zapleteno. Sicer je Kovačič s svojim pobegom v Zagreb dovolj jasno povedal, kaj misli o njej, toda s tem se vendar ne more kar tako sprijazniti, ko je toliko sanjala o bogastvu, o lepšem življenju. Če odide z Dernovškom, se bo treba sprijazniti z navadnim življenjem. Nič več si ne bo mogla kupovati oblek, kakor si jih je lahko doslej. Če pojde v gledališče, bo morala sedeti tik pred dijaškim stojiščem, v kinu pa jo bo uniformirani vodnik peljal v prve vrste, da si bo lomila vrat, ko bo gledala na visoko platno. In če bo dobila vstopnico ob steni, bo videla vse obraze strašno ozke in smešne. Lepa stvar!

Mož je odhajal. »Prosim te,« ji je dejal, »da pospraviš vse, kar imava, da se takoj lahko odpeljeva. V nedeljo bova že v Ljubljani. Pojdeva na Rožnik na sprehod. Oh, v jeseni je na Rožniku tako lepo. Ali pa na Golovec. Kamor bo bliže. Nemara pa se odpeljeva kam na Gorenjsko. Že dolgo nisem bil na Bledu. Pravijo, da je zdaj na Bledu vse tako preurejeno.«

Nič ni rekla. Bilo ji je, da bi umrla. Zakaj se je vse to prav zdaj zapletlo? Kako veselo bi bilo, če bi bilo le za spoznanje drugače?

Naslednje jutro se je odpeljala z izposojenim denarjem v Zagreb. Tako vendar ni mogla pustiti stvari. Zdaj je bila še prilika, čez tri dni pa se bodo selili v Ljubljano, in potem je konec vsega. Napravila se je v najboljšo obleko, ki ji jo je bil kupil Kovačič, in se odpeljala.

Ko se je Franc Dernovšek vrnil, Ančke ni našel v stanovanju. Rahla žalost ga je navdala. Vedel je, da jo je kljub vsemu rad imel. Ničesar ji ni očital, vsaj zdaj ne. Že res, bila je lahkomiselna, brezskrbna, površna, vse mogoče stvari ji je lahko očital, ali imela je na sebi tudi nekaj prikupnega. Podobna je bila otrokom, ki jih moraš neprestano in povsod nadzorovati in poučevati. Vse verjamejo, vsega se kesajo, jočejo, toda ob prvi priliki zagreše isto s še večjo brezskrbnostjo. Ni bila ne pametna in ne neumna. O vsem si lahko govoril z njo. In tako vztrajno je sanjala o Ljubljani.

„Boš videl,“ je imela navado reči, kadar se je kesala svojih grehov, „tam ne bom takšna. Zadovoljen boš z menoj.“

Res, kaj je mogla za vse svoje napake, ko je hotela biti vendar dobra. Zlobnosti ji ni mogel očitati. In kaj naj zdaj počne brez nje? V Ljubljano sicer pojde. Toda — ali ne bo v Ljubljani prav takšen dolgčas? Življenje je povsod enako. Kaj naj ga še mika? Saj je zgubil že zdavnaj z vsem pravi stik. Za politiko se ni brigal, ker je bila stvar nevarna in ker sam ni imel nikakih želja, ne po spremembi sveta, ne po osebnem dvigu. Kulturo je cenil, toda za kulturo se je brigalo dovolj ljudi. Izhajale so knjige, revije, prirejale so se igre po odrih. Vse je bilo na najboljši poti in v najlepšem razmahu. Novih prijateljev se je bal. Vsak novi prijatelj, zlasti mlajši, je lahko pomenil poseg v njegovo družinsko življenje. Rahla želja je tlela v njegovem srcu: ostati, pa čeprav v Ljubljani, zase, v nekaki izločenosti, v samoti. Živeti iz dneva v dan. Zjutraj in popoldne v uradu, zvečer nemara v kakšni gostilni, v soboto v kavarni, da človek ne postane divjak, včasih v gledališču, da ti ne bodo očitali nekulturnosti, ob nedeljah majhen izprehod na Rožnik, kjer popiješ kozarec vina, ali pa izlet na Gorenjsko. To je — živeti v veliki in prijetni samoti. Napredoval bo v službi, za otroka ne bo plačeval — to se bo lepo poznalo.

In za vsem tem te čaka prijetna pokojnina; posvetil se boš lahko svojim stvarjem, gledal na življenje mirno in vdano. Imel boš prijetno zavest, da si opravil svojo dolžnost in da nisi v življenju zagrešil ničesar, za kar bi ti bilo lahko žal.

Pospravljaj je svoje stvari. Prišli so delavci, hišna gospodinja je spravljala posodo, predvsem, da ne bi kaj splahnelo ali pa se razbilo. In vse so zapeljali na postajo. Jutri gremo v Ljubljano!

Poslednji dan je napravil majhen poslovilni večer od najboljših prijateljev. Povsod, kjer je služboval, si je z leti nabral nekaj res pravih prijateljev, ljudi, ki so bili z življenjem vsaj toliko zadovoljni kakor on in ki niso imeli nič večjih želja od njegovih: napredovati in priti morda kdaj v Ljubljano. Večer je bil res prijeten; nekaj nedolžnih, skromnih govorov je bilo na sporedu in potem so pili do jutra.

In ko je Dernovšek sedel na vlak sam, se je čutil nekam mirnega, zadovoljnega. Gledal je skozi okno na mestece, ki se je kopalo v jesenskem jutranjem soncu. Bilo je tako mirno, tako skromno. Beli golobje so letali nad bližnjimi hišami, po cesti so drdrali vozovi, na katere se je včasih jezil, ker so stresali okna in dvigali prah. Zdaj je vse to tako daleč. Nikdar več ne bo hodil tod. Petnajst let je potoval križem po Sloveniji — zdaj ima dovolj. Bog pomagaj, povsod imajo ljudje svoje križe in težave, toda Franc Dernovšek je bil ubog davčni uradnik, ki ni mogel nikomur ničesar pomagati, opravljaj je le svojo dolžnost. Nihče mu ne bo mogel očitati, da je komu škodoval, če mu že ni mogel storiti dobrega.

Rahlo ga je motilo le to, da ni bilo Ančke z njim.

Kako se je reva vedno veselila, da pojdeta v Ljubljano. Vse je pre-sanjala. Že to je skoraj določila, kje bosta stanovala. In Dernovšek je pod vtisom njenega sanjarjenja poiskal stanovanje, ki je bilo nekako po njenih željah.

Vsega se je rahlo spominjal. Nič hudo ni obtoževal svoje žene. Toliko let je preživel z njo in moral si je priznati, da je bilo mnogo prijetnih ur. Tista razočaranja so splahnela. Ančka se je po vsaki majhni zablodi vrnila boljše, prijaznejše, zdelo se je, da ni nikdar ničesar zagrešila. Bolelo ga je često, ali ona je tako lepo izravnala vse neprijetnosti, tako ga je zapletala, da ni mislil na preteklost, da je nazadnje čutil res majhno srečo kljub vsem razočaranjem. Nikdar ne bo pozabil trenutkov, kadar sta se tako prijetno razumela: kako z veseljem ga je čakala, kako ga je sprejela. A to je bila sploh njena navada; tudi če ni bilo vse v redu med njima, njeni sprejemi, ko se je vračal utrujen iz službe, so bili res krasni.

In — ali je res, da poslej vsega tega ne bo več? Da bo sam stanoval? Da mu bo dekla čistila, kuhala, da se ne bo imel s kom pomeniti? Vse to bo tako hladno, tuje. Ali je še vredno živeti? Nekje v mestu živi skromna šivilja, ki ima otroka in trdi, da je njegov. Za tega otroka plačuje on že skoraj celih štirinajst let alimente. Ali bi morda stopil po otroka? Pa saj ga mati ne bo hotela dati. Otroka bi Franc Dernovšek vzel k sebi, matere noče, zato, ker je lagala. Nerodno bi bilo v toliko, če bi se Ančka kdaj vrnila; tisti otrok bi bil potem samo v nadlego. Končno pa je že izplačan in Dernovšek ne bo imel do njega nikakih dolžnosti več. Najbolje bi bilo, da bi se Ančka vrnila in rodila otroka. S tem bi se mogoče tudi sama pomirila. Imela bi svoje skrbi. Za silo bi živeli. Saj bo napredoval in za otroka izven zakona ne bo treba več plačevati. Res, če bi se tako zgodilo, bi bila stvar dokaj prijetna in prav lepo rešena.

Utonilo je mestece, kjer je Dernovšek dozdej služboval, nove postaje, novi kraji, nepoznani ljudje. Za te ljudi je bil samo gospod, za njegove težave na svetu ni vedel nihče. Nagnil je glavo v kot in skušal zadremati. V Pragerskem je prestopil in dremal dalje. Za njim je bila v družbi prijatelj lev prečuta noč. Sopotniki ga niso motili.

Prebudil se je šele proti Ljubljani. Ozrl se je skozi okno. Pod progo teče Sava, zadaj so visoke skale, ampak razgled se že odpira proti ljubljanskemu polju. Že so vidne Kamniške planine, in kadar zagleda človek planine, rahlo pokrite s snegom, mu je tako prijetno in domače pri srcu. Petnajst let tavaš po svetu in ne moreš niti enkrat na planine, da bi se naužil lepega čistega zraka, da bi se od tam razgledal po domovini. On se je moral razgledovati od bliže, iz uradov. Od tam pa ne vidiš ne polja, ne raztresenih vasic, ne srebrnih rek, samo kmetje prinašajo vonj po hlevu pred okno ali celo v sobo. Bog ve, če se mu bo samemu kaj mnogo ljubilo na planine. Mogoče pa bi si poiskal kakšno družbo? Po vseh teh izkušnjah bi lahko našel kaj primerne, skromno bitje, s katerim bi bil docela zadovoljen. In na svetu je mnogo lepih žensk, ki bi bile tako zveste in domače, s katerimi ne bi imel nikakih sitnosti. Kaj pa naj sicer počne, saj še ni tako star, in brez ženske tolči življenje do konca — ah, to bi bilo res dolgočasno.

Ljubljana! Ležala je v žaru jesenskega sonca, skoraj rahlo megljena, kakor vedno; z visokimi cerkvenimi stolpi, z gradom, stisnjena med Golovec in Rožnik, s čudovitim predmestjem, kjer se med vile zajedajo dolgi kozolci in se bosi in raztrgani otroci podijo po pločnikih; kjer stari upokojenci obirajo po vrtovih s pritlikavega drevja sadež, kakor bi nemara nekoč tudi Franc Dernovšek počel, če bi kaj prištedil v življenju in mogel kje kupiti košček zemlje.

Pripravil se je, da izstopi. Ljudje so se drenjali k izhodu in Franc je vrgel na lepo žensko tridesetih let svoje oči. Potem se je ona ozrla po njem. Nasmehnila sta se drug drugemu. Mogoče oba prihajava v Ljubljano z istimi željami, po dolgih letih? Ali bi ji rekel kakšno besedico? Ali bi ji rekel, če bi imela za nedeljo kaj časa?

Bog ve, če bi bilo to dobro. Že zdavnaj se je odvadil takih stvari. Ni bilo zanje pravega časa in prilik. Zdaj bi se pa le našlo prvo in drugo.

Pa ji ni rekel, samo nasmehnila sta se še drug drugemu, potem je ženska utonila v množici. Dernovšek je že hotel pohiteti za njo, ko ga je nekdo potegnil za rokav na peronu.

»Franc!«

Nejevoljno se je ozrl. Potem je onemel. Ančka je stala ob njem, vsa nasmehnjana, skromna, dobrodušna, z rahlo bojaznijo na obrazu in v očeh. Gledala je toli nedolžno, da se je skoraj začudil. Ne, nič si je ni več želel, skoraj jo je že pozabil. Čemu je prišla!

»Kaj me gledaš?« je rekla. Veliko njene očarljive preproščine je bilo v tem, tiste otroške preproščine, zaradi katere ji je večno vse odpuščal. »Tak, poljubi me vendar,« je dejala. »Ali ni lepo, da sem te prišla čakati?«

Stal je brez moči, in ko mu je ponudila usta, se je sklonil in jo poljubil. Potem se je obrnil od nje, nekaj grenkega mu je leglo na dušo, namrdnil se je. Ali ni bilo vse to blazno, brezupno?

Stopil je dalje, Ančka se ga je oprijela za roko in šla z njim. Ni je pogledal, samo čutil je, kako diha in kako včasih sope, ker ga komaj dohaja.

»Tak, ne hiti tako divje,« je rekla nežno, »saj vidiš, da te ne dohajam!« Na ulici sta za trenutek obstala. Rekla je: »Ali ti ni prijetno pri srcu, ko si prišel v Ljubljano? Ah, kako je Ljubljana lepa.«

»Zagreb je lepši in večji,« je dejal divje.

»Ampak, Franc,« je zaprosila. Vedel je, da joče. In ko se je ozrl po njej, je videl, da so te velike otroške oči res objokane. »Tako sem se vse življenje veselila Ljubljane, zdaj pa tako —.«

»Najbolje bi bilo, da bi bila ostala vse življenje v Šiški, ne pa, da si potovala z menoj križem po Sloveniji.«

Tedaj je izmaknil roko in dejala tiho: »Če hočeš, Franc, grem takoj v Šiško, kamor me pošiljaš. — Nemara bi bilo res boljše, da sem živela v Šiški vsa ta leta. Zakaj si prišel pome? Vozil si me po vsej Sloveniji. Jaz pa sem sovražila ta majhna mesta, vse sem sovražila.«

»Eh, česa vsega ti nisi sovražila. Ampak prosim te, če že mora tako biti, vsaj bučnih prizorov mi ne delaj tu po ulici. Ni treba, da vsi vedo, da prihajava iz province.« Ponudil ji je roko, oprijela se ga je za komolec in sta šla dalje po ulicah. Nekaj časa je še rahlo kolcala, potem pa je začela čebljati. Franc Dernovšek pa je hodil molče. Ni slišal njenih besed. Vse mu je bilo tako daleč, vse je imelo tako čuden okus, kakor bi se z jezikom dotaknil neprijetno slanega kropa. Kako je vse to čudno, brezupno skoraj. Človek stoji sredi ceste kakor kup nesreče, gleda v svet in ne more ničesar razumeti. Tudi nima volje, da bi kar koli ukrenil.

Kakor odmev daljnega zvona je slišal njeno pripovedovanje in vmes, kako je dejala:

»Samo dober moraš biti z menoj. Vse bova pozabila. Boš videl, kako boš zadovoljen, res, zadovoljen boš. Vse bom storila, kar boš hotel.«

Molčal je. Nič ni imel pripomniti. Vedel pa je: vse življenje pojde tako in morda bo samo to dajalo življenju svojo posebno vrednost. Kakor koli; človek, ki je romal petnajst let, ima dovolj in zdaj se mu hoče rahlega počitka.

EGIPT

NIKOLAJ RAJNOV

Prvič je zapuščal domovino. Hiše na carigranskem obrežju so postajale vedno manjše za belo ladjo, potem jih je zmanjkalo. Takrat je rdečeličnega mladeniča obšel strah. Ozrl se je okrog sebe: vse sami tuji ljudje. Ko da ga peljejo na morišče. Mrak se je dvigal iz valov in hitel prvim zvezdam naproti. Skrivnostne sence so vstajale okrog njega: bradati moški s fesi, tenke žene v feredžah, jedri, ostriženi mornarji. Sveže in hladno je zapihalo. Iz dna mračnih daljav, kamor je sopihala »Osmanija«, je nekaj prepričljivo vabilo. Mladenič se je vzravнал. Strašljive megle je zmanjkalo, v srce mu je pljusnila smelost morjá. Domislil se je besedi, ki mu jih je mati govorila ob slovesu: — Raško, Bog ti ne bo odpustil, če mu ne poveš vsega!

Tedaj se je v temi pred njim zarisal svetel krog. Z materjo sedita v sobi pred veliko podobo Jeruzalema in požoltelimi rodbinskimi slikami. Ona mu zgovorno toži. Pet let že prejema od moža samo denar. Nič ji ne piše. Prišli so ljudje iz Egipta in pripovedovali, da živi z neko mlado Grkinjo. Tako ne more iti naprej. Vse naj si ogleda — in piše naj ji.

— Pojdi, Raško, pojdi, ker te skrbi so me zlomile; nekaj težkega leži na meni. Poglej, kaj počenja tam tvoj oče; ali se vlačí z ono, ali ti nesramneži lažejo. Če ti bo kaj dejal, ne stori po njegovi volji — pa bodisi da bi ostal pri njem, bodisi da bi ti ponujal denar, da začneš s trgovino. »Ne potrebujem,« reci, »tvojega denarja, v grobu naj te žge!« Tako mu reči, Raško: pusti naj jo in naj pride. Še z očesom ne treni; pri njem boš stanoval, saj si njegov sin; toda tudi moj sin si; kot svojega zaščitnika te pošiljam — da me boš ščitil pred tisto prekleto Grkinjo, da bi jo krči skrčili.

Podoba Grkinje se je spreminjala. Tenka, pa visoka, razposajena. »Kakor da jo vidim, Raško, kako se smeje; usta ima do ušes — ena tistih je — sladkavo se nasmiha in mežika.« Ali pa grda, grbasta, suhljata, toda lokava in sladkobesedna, gizdalinska. »Lišpajo se, moj Raško, kar naprej se lišpajo te opice; cigansko kožo ima, pa si je belila natresla nanjo, nardecila se je, lase si je namazala. In ko zine! Moški pa — tega se jim hoče!« On je kriv, seveda, ne ona. »On je kriv, Raško, klada kladasta. Kako da ga ni Gospod udaril po čelu, da bi padel, da bi si nos potolkel, ko je srečal tisto prekleto ženščino, da bi je ne bil videl, ne ona njega prevarila! Greh je, Raško, če človek preklinja — in ne daj Bog, da bi se zgodilo, kakor govorim! — toda saj sam vidiš, v kakšen položaj me je spravil! Sama kletev mi vre iz ust...!«

Ponoči se je Raško pogosto dramil. Poguma je zmanjkalo. Pred očmi se mu je črnila sovražno kipeča gladina, — brezkrajna in brezdanja. Čutil je, kako ga močna roka stiska za grlo, ga dviga nad vodo in ga nosi nekam, odkoder ni vrnitve.

Dani se. Raško se sovražno ozre po morju. Od tam mu prihiti naproti vznemirljiv spomin: mrakotna slika vesoljnega potopa, naslikana v enem oglu hišnega Jeruzalema. Noetova ladja plava med dvignjenimi rokami potapljajočih se. Dež pluskovito pada; dolge bele proge prebadajo vzvalovljeno modrino in se ko strupene strele zadirajo v meso. Nobene glave nikjer. Same roke; zgrozene bele roke, koščene in grobe, polne greha, toda roke, ki so ljubile življenje. Nad brazdami pa se ravnodušno nosi ladja, vsa zaprta, ko plavajoča hiša. Nobenega obraza na oknih, ko da grobnica drsi po morju. In tisti trenutek se zazdi mladeniču, da potuje sam v tisti grobnici, ki ne bo nikoli dosegla obrežja.

Oddaljeni otoki so mu gomazeli pred očmi. Potem — pristanišča in mesta. Vse se je lesketalo v škrlatu. Hrup je bilo slišati. In življenje, bučno življenje. Črнопolta, smejoča se dekleta s temnimi, škilečimi očmi. Žilavi moški. Vesele oči in divje kretnje. Njemu pa je bilo težko. Kaj bo počel tamkaj? Kako bo začel pogovor z očetom? Bilo mu je, ko da ga žilava roka stiska čez senca.

*

Stari ga je pričakoval. Ni se začudil, ko ga je zagledal v pisarni. Iz stisnjenih oči, tonečih v maščobi, se je polagoma odtrgal dolg pogled, ga mirno premeril, potem so se debele ustnice raztegnile v mehek polnasmeh pod zasukanimi mustačami, slišati je bilo odmerjeni »Dobrodošel!« — in velika roka se je stegnila proti sinu. Pogovor je bil kratek. Raško je utrujen, umiti se mora in prespati; odpeljali ga bodo domov, v sobo za goste.

Ni se mogel geniti. Težki zrak se je leno premikal. Vročina je lila v sobo, polno dragocenega pohištva, polzela je po preprogah, silila skozi svilene zavese na ležišče. Podila je spanec, topila možgane, slabila voljo. Vstal je. Poskušal je razmišljati. Kaj naj mu poreče? Takoj je treba zadevi do dna. Toda kako? Grenek občutek se je tajil na dnu sinove duše. Kaj si je tako zamišljajl svojega očeta? Težkega, odebelelega v telo. V njegovem srcu prav gotovo ni nemira, razum pa je pustil življenju svobodno pot. Kakšne besede naj govori o tem človeku?

Begajoči pogled mu je obvisel na mizi. Slike — ene in iste ženske. Nasmihajoče se. Na kameli — pred sfingo, za njo pa — piramide. Na otomani leži, s knjigo v rokah. Sedi — opico ima na ramenu in smeje se; z eno roko boža opico, v drugi drži pahljačo.

To je torej ona. Lepa. Velike oči ima, najbrže črne. Bujne lase. Gleda — pametno.

Prišel je oče. Prvi je povzel besedo:

— Tvoja mati mi je pisala, da bi rad prišel semkaj. Ni slabo. Toda nisi izbral pravega časa; sedaj je strašna vročina. Mislim sem ti pisati te dni — da bi počakal do jeseni. Pa, ko si že prišel, naj ti povem: posel, kakršen je moj, se mi zdi, ni zate. Če se nameravaš česa oprijeti, bi bilo najbolje pozimi. Če bi pa rad videl Kairo, oglej si ga, potem se vrni. Toda tukajšnje življenje ni zate, rečem ti. Vročine ne boš mogel prenesti, pa tudi pusto je. Ne glej name; jaz sem se že privadil.

Sedel je, nažgal debelo cigaro, potegnil iz žepa jantarski molek, ga začel prebirati in dejal:

— Tisto pa, kar ljudje govorijo, ni res. Zdaleč je lepo praviti. Dekle je tu, polovico mojega dela opravlja. Pisma piše, trgovce sprejema, kupcev išče. Jaz — saj veš, koliko šol imam — ne morem brez tuje pomoči. Ona piše in govori več jezikov, pa tudi bistroumna je, pogaja se, v našem poslu pa je tak človek zlata vreden. To je vse. Ljudje pa — če so slišali ali ne — govorijo; ne moreš jim zamašiti ust.

Ni bil videti kakor človek z zavestjo krivde na sebi. Govoril je umirjeno, nekam težko; prebiral je molek, gledal sina v oči.

— Tale je, — je spregovoril in pokazal na eno od slik — tale z opico.

Trkanje. Vstopilo je dekle — prav ona, o kateri sta se pogovarjala. V rdeči svili. Visoke postave. Lepša ko na slikah. Po grško je nekaj vprašala očeta. On jo je pogledal in spregovoril dve besedi, ki ju sin ni razumel; vsekakor v arabščini. Takrat so se dekletove oči razprle, postale so še enkrat tolikšne, nekaj strastnega je zagorelo v njih. Samozavestno je stopila proti mladeniču, kljub očitajočemu pogledu, s katerim jo je bil ošinil oče. Ponudila mu je roko in zvonko povprašala:

— Kaj je novega v Koprivščici?

— Nič novega ni, — je sramežljivo odvrnil sin, pa ves zardel. — Kako pa veste za Koprivščico? Ste bili tamkaj?

— Za Koprivščico? Ne. Vaš... Votre père m'a dit... dosti o Koprivščici... Dosti, dosti.

Oče se je nasmehnil na nek poseben način — ko igralec, ki dobiva. Delo ga čaka, pustil ju bo sama. Gospodična pa bo zvečer pripeljala sina v gostilnico.

*

Nerodno mu je bilo. Zasovražil jo je, preden jo je bil videl. Zdelo se mu je, da ve ona vse, pa si prizadeva, da bi mu ugajala. Ni je hotel videti, pa mu je po sili hodila pred oči, ob vsaki besedi je menjavala držo, ko da ni mogla vzdržati.

Poltno zlepljene ustnice, rdeče, strastne. Telo polno krvi, pretisnjeno. Vijugave kretnje in vražje oči. Prisiljen je bil, spregovoriti vsaj katero besedo, njen pogled pa je stegoval tipalke proti njemu, poln poželenja po osvojitvi. Zdaj je široko razprla oči, zdaj zaprla črne dolge trepalnice, med katerimi je podrhteval vlažen in nevaren mrak. Zdelo se mu je, ko da mu je sojena. Predlagala je, da gresta ven. Na ulici se je zadržala hladno; celo do Halilovega hana sta bila odšla — da bi si ogledala perzijske in arabske prodajalnice. V zlatarskih ulicah poleg Kalaunove džamije je bilo dosti sveta. Dekle se je moralo pogostoma stisniti k Rašku, da bi se umaknila mimo hitečim; vselej se je oprostila — ljubeznivo, toda zadržano.

Padel je mrak. Stopala sta po tesni ulici. On je bil utrujen. Spotaknil se je. Morala ga je ujeti, da ne bi padel. Njega pa je postalo sram, ker je bil slabo mislil o njej. Zahvalil se ji je — to pot od srca. Po temni ulici je stopal prižigalec luči, slišati je bilo korake. Dekle je stopalo poleg Raška, držala ga je za roko in molčala. Nekaj dehtečega je velo od nje — ni bil ne parfum, ne puder — in opijanjaljo mladeniča.

Prispela sta v gostilno — veliko in svetlo. Stari je sedel v družbi dveh trgovcev. Pili so whisky z ledom. Prinesli so še dve čaši. Raško je postal vesel. Ona pa ko da ne. Z vsemi je govorila spoštljivo, toda kratko. Od časa do časa je pogledovala očeta. Tudi on jo je pogledoval — nagloma, ko z dogovorjenim pogledom.

Mladenič jo je opazoval — in duša je pila naslado, večjo od vsakega dotika, brez pomisli na bližino. Za trenutek mu je prestrelil možgane spomin na mater; in njene besede ob slovesu, pa na strah na ladji, na spletke radi očeta — pa se mu je vse zazdelo smešno.

Tekli so dnevi — zdaj pestri, zdaj enolični. Raško je prihajal v pisarno. Pogled mu je leno polzel po vedno istih predmetih. Pisani koledarji zavarovalnih družb. Pomorski zemljevid s črtami Hedivske linije. Na pisalnih mizah — trgovski almanahi in knjige. Kopice faktur, tovorni listi in pisma. Nazadnje — betonska tla, polita z vodo. Sirkova metla je v naglici zbirala prah na kupce — po nekaterih kotih pa, kamor nemarna roka ni segla, je še ležal prah.

Sram ga je postalo, ker hodi za žensko. Pa so bili že vsi opazili. Oče ga je nekam strogo pogledoval. Ona se je začela poredkoma oglašati. Niti v gostilnici je ni videl redno: zdaj je bila pravkar odšla, drugič zopet ni bila v mestu. Služinčad mu ni povedala, kje stanuje; preselila da se je, ne vedo točno, kam. Očeta enkrat, dvakrat v tednu ni bilo vso noč. Kam odhaja? Mladeniču je nekaj kljuvalo v srcu. Ni ga vzdržalo ne doma, ne v pisarni. Sobe so bile prazne. Ulice so bile prazne. Povsod, kjer ni bilo nje, je bilo prazno.

Ob priložnosti so šli do piramid, drugič — na otok Gezire. Njene oči so metale zdaj svetlobo, zdaj mrak. Zdela se mu je skoraj ko dekletce, prostodušno, še nedotaknjeno. Njena lepota je sijala nad Nilom, nad neskončnimi peščinami, nad njim samim. Bil je ponosen, ker je hodil z njo. Včasi je poslušal besede, ob katerih se mu je srce topilo v sladki bolečini. Rdeče prostranstvo zahajajočega sonca jo je delalo vso ognjeno

— in taka mu je ostala v spominu dolge dni. Pogosto je postala živahnejša, govorila je zasoplo, zalivala njegov obraz z vrelimi valovi. Takrat bi se čistost tistega, česar mladenič ni razumel, da je ljubezen, kalila radi nečesa grabečega in silnega; nepričakovano je leglo nanj — ko pajek po niti dvosmislene besede — in prav tako nepričakovano izginilo, preden bi bilo mogoče videti, kaj je, in ujeti. Toda po takih trenutkih je trajno ostala mreža motnega poželenja.

Po tistem sprehodu na otok je mladenič ni videl ves teden. Povprašal je očeta. Stari ga je pogledal z lahkotnim nasmehom in dejal:

— V Carigrad je odšla.

Raško je otožno vprašal, kdaj se bo vrnila.

— Ne vem... Morda jutri, morda tudi čez teden — dva. Tak je naš posel; nič se ne ve.

In pogledujoč ga, nasmiha joč se mu, ga je pobaral:

— In ti?

— Jaz... Ne vem... Zdi se mi, da bi bilo treba iti domov. Delati je treba. Pa tudi mati me čaka.

— Dobro, da si me spomnil. Pozabil sem bil; pismo je prispelo zate.

Iz žepa je potegnil sveženj papirjev, oddvojil moder ovoj, mu ga ponudil in dejal:

— Poglej, kaj piše, pa mi boš povedal. Morda bi rada denarja...

*

»Kaj si storil, Raško, kaj si storil, sinek? Dva meseca sta minila, pa mi še nisi pisal. Nekaj mi gloda v srcu, naj ti naravnost povem: v družbi tiste vražje Grkinje so te videli... — Tudi njega bo speljala — pravijo; mlad je, ona pa vražja. — Jaz pa jim pravim: — Raška ne more speljati, on se je po meni vrgel, ne po svojem očetu. — Piši mi vendar, kaj je med njim in njo; piši mi, Raško, kaj počenjata, ali je res tisto ali so lagali — da bi se jim laž v grlu zataknila! In tudi oče nič ne piše o tvoji vrnitvi. Pa — čeprav! Sama sem kriva. Nihče mi ga ni natovoril na grbo, sama sem ga vzela... Pravili so mi ljudje: — Čirpanec je; ne jemlji ga! Čirpanci obletavajo ali ženske ali pa vino. — Jaz pa: — Ni tak fant, — pravim —; po gostilnah ne hodi, za dekleti ne opleta. — Ali opleta ali ne, Raško? Tale moja nora glava ve... — Tako je, — pravim —; o vsem tem sem mu pisala. — Kaj se nisi preobjedel denarja? — On pa — niti besede. Toda ni bilo brez vzroka. Ko so začeli tudi po Vojvodencu govoričiti, so se ljudje začeli spogledovati, kjer koli me je kdo srečal, ko da imam mrliča v hiši... Naj bo že kakor koli, toda reci mu, naj se vrne, kajti ti gobeždači so začeli lajati in jim ni nikoli dovolj. Jaz pa molčim, in srce se mi trga; kar naprej mi tukajle nekaj nabija in nabija — ko golob preden vzleti...«

Znova se je očrtal pred njim svetel krog. Zagledal je mline ob poti, kjer sta se bila ločila z materjo. Jokala je in kar naprej govorila in mahala z rokami, ko se je voz že ropotajoče spuščal po kameniti poti.

Egipta je zmanjkalo. Raško je v domači hiši, pred oknom stoji; široko dvorišče je pobelil sneg. Vadica klokoče pred durmi in hiti reki v naročaj. Skozi trepetajočo mrežo snežink je videti svinčeno cerkveno streho in zid, zložen iz polomljenih nagrobnikov. Slišati je prasketanje ognja na ognjišču. Snežinke se mehko spuščajo na zemljo. Zemlja pa se je potajila in čaka, da ne bi preslišala nekaj važnega. Zavaljeni krokarij

sedajo na zid. Po kameniti poti hite ženice v cerkev. Votlo doni zvon. Ikkone v kotih oživljajo, iz posodice z oljem se steguje dolg ognjen jeziček, obrazi na podobi Jeruzalema so, ko da se dvigajo, ozarjeni od svetlobe. Vrata se odpro, vstopi mati — s pomembno zvitimi prsti na rokah, držeč prežilko in svečo. Na pobožnem obrazu se ji vijugajo ostre gube, zamišljena je in bleda, toliko da pride čez dvorišče. Pod črno ruto ji je videti kos ljubkega čela. On jo čaka, da bo vstopila. Glej — njene korake po stopnicah je slišati. Spodnja vrata se zapro, zopet se slišijo koraki. Malo potem...

Vrata gostinjske sobe se široko odpro, dasi ni nihče potrkal. Vstopi ona. On spusti modri zavoj. V duši sta se mu v eno zlila dva potoka — vroč in mrzel. Ona je vsa v belo oblečena, v panama obleki in v visokih belih čevljkih. Nasmejana, ponosna. Ž njo je vstopil v sobo Egipt. V mladeničevi duši se je nekaj krčilo, ko da se je žila zvijala z napeto bolečino in srce mu je zalila kri; nekaj se je bilo pretrgalo v njem...

Ko je vstal, da bi poljubil ponujeno roko, je zvil hrbtenico — prav kakor sužnji, ki jih je videl na reljefih v muzeju — tisti polgoli, suhi možje, ki pokorno pripogibljejo telesa pod sikajočim bičem...

Ona ni bila v Carigradu. Ali ima veliko dela? Ne posebnega; sedaj ni sezone. Kje stanuje? Ni se selila; že leta stanuje v isti hiši. Če želi, jo lahko pospremi...

Ta trenutek je vse staro umrlo. Ni sedel, da bi pisal materi. Odšel je z dekletom, dolgo sta hodila po mestu, odšla sta domov. S svojim očetom se ni videl. Večerjala sta na drugem mestu. Ni se mogel ločiti od nje. Sama sta ostala v mali armenski gostilnici. Ženska je dosti govorila. Oči ji je zalival ogenj, vsa se je bila spremenila v trepet in strast. V očeh se ji je nabirala nora bleščava. Njen pogled je vpil, zvijal se je, vabil roke — naj jo stisnejo in poneso.

On se je od časa do časa osveščal. Nekaj se je protivilo v njem, — in mu obujalo spomin na koščene prste, ki držijo prežilko in svečo. Toda tisto drugo je bilo silnejše. Ona je še vedno govorila. Oči so klicale, mamile, uklepale. Iz gizdavega stasa je vel vonj, iz bele kitajske svile je prihajal opajajoči duh. Oči so gledale, kakor ga še ni bila pogledala nobena ženska.

Njena volja je zmagala. Ubogal je.

Pozno je prišel domov. Spal je kot upijanjen. Prebudil se je, ko je bila že pripeka. V bližini je bilo slišati prebiranje jantarskega molka. Njegov oče je sedel pri mizi.

— Nekaj bi ti rad povedal, Raško. Zdiš se mi oslabel. Najbrže je vročina kriva...

Sinu se je zazdelo, da se stari izzivajoče nasmihata.

— Že oditi si hotel, mati te čaka, pa te včeraj od nikoder ni bilo. Naročil sem bil, naj ti pripravijo prtljago.

Raško se je vzravnal. Kri mu je vzkipela v glavi. To se pravi, da ga podita! Stari se boji, da mu ne bi prevzel ljubice.

— Naj grem, da? Tudi prtljago ste mi pripravili...

— Kaj nisi sam dejal, da boš odpotoval?

— Morda. Zdaj pa pravim, da ne bom šel. Prišel sem semkaj, da bi nekaj zvedel; tako sem bil obljubil materi — dokler ne zvem, ne bom odšel.

Pogledal je očeta drzno, da se je sam sebi čudil. Stari se mu je zdel zmeden. Počasi je dvignil glavo, pogledal Raška, pa pokimal dvakrat, trikrat in tiho spregovoril:

— Zvedel boš, sin. Zvedel boš, če še nisi zvedel. Toda lase si boš pulil potem...

In stopil je proti vratom. Ta čas, ko se je Raško oblačil, se je razlegel po hodniku zvonek smeh, potem pa globoko moško govorjenje — mirno, skoraj očetovsko. Ona je prišla. S starim sta govorila v arabščini. Glasova sta se oddaljevala. Odprla so se vrata, pogoltnila so ju, pa se zopet zaprla. Ničesar več ni bilo slišati. Odšla sta v očetovo sobo. Raško se je v naglici oblekel. Zunaj je bilo zopet slišati glasova — sedaj tiha, mirnejša. Ona se ni smejala. Stopila sta po stopnicah navzdol. Mladenič je polahko odprl vrata — ko tat, ki se pripravlja na beg. Potihoma je stopal navzdol. Ona dva sta bila že onstran dvorišča, železna vrata so zaškripala za njima, z ulice je bilo slišati ropotanje kočije. Raško je odprl vrata; kočija je bila že daleč. Samo belo obleko iz paname je še videl in slamnik svojega očeta.

Napotil se je — kamor so ga peljale oči. Mesto se mu je zazdelo grozno, vsi ljudje hudobni. Sonce je strašansko pripekalo. Kamenite ulice so se zdaj spuščale navzdol, pa zopet tekle po ravnem — ko da ga bijejo v čelo.

Obstal je pred pisarno. Zaklenjeno. Pozabil je bil, da je ta dan praznik.

*

Zvečer sta prišla kasno v gostilnico. V isti kočiji. Razpoložena. Nji je bilo žal, ker tudi Raško ni bil ž njima; prekasno je vstal. Mladenič ni spregovoril. Oče je molčal. Ves večer je s svojim vedenjem kazal nasproti obema leno hladnost in pokroviteljsko naklonjenost — brez vsake strasti, skoraj brez srca.

Stopili so v Hedivsko opero. Dokler ni prispela kočija, se je stari sprehajal pred gostilnico. Požvižgaval je skozi zobe, z rokami na hrbtu, ko da se lomi v debelem telesu. Raško je smatral to za nadutost in prostaštvo. Sram ga je bilo pred žensko. Toda ona ni opazila ničesar. Bila je raztresena, z mislimi — drugje.

V loži je sedla med oba, bliže očetu ko sinu. Raško ni mislil na opero. Tudi sicer je bilo prvo dejanje že pri koncu. Zavesa je padla, stopili so v foyer. Polno ljudi. Ženska se je razživila. V očeh se ji je užigal buren plamen; zdaj proti njemu, zdaj proti staremu. Nemiren in pohujšljiv. Ko da nekaj obljublja. S silo je izzival smeh. Razpihaval je skrito zlobo in ljubosumje.

Tako je trajalo do konca. Raško se je vpraševal, ali ga ona ljubi. Ne. Igra se; draži starega, da bi mu postala dražja. Če ni bilo tako, ali bi mogla pozabiti ono noro noč?

In oče? On ga ne more razumeti. Brezskrben, ohlapnega telesa, ni podoben sladostrastniku. Ponosen je; odmerjeno hodi — debel, ravno-dušno pričakujoč smrti, ki kosi nenadoma, prav kakor je pokosila očeta tega bogatega kairskega trgovca. No — in če stoji stvari tako — čemu mu jemlje žensko? Zakaj ga straši, da si bo še lase pulil? Obraz ima mrzel. Pred svetom se drži proti nji pokroviteljsko. Ali je tak tudi kadar sta na samem?

In tudi ona. Morda sta se zasovražila. Toda zakaj se tako plazeče vede pred njegovimi očmi? Za vse se ima očetu zahvaliti — priznava sama. Toda, ali ga ljubi? Vsako njegovo besedo požira. Poželjivo ga pogleduje, vsa se topi ob sleherni njegovi kretnji. On jo sovražno gleda. Ona pa se mu nasmiha — in Raško ima občutek nekega otožja, ko roka, ki je udarila psa, kateri se je prišel dobrikat. Sam sebi se zdi odvraten. Ko je zavesa zadnjič padla, je potihoma vprašal žensko, če se bosta naslednji dan videla. Stari pa se je obrnil, ji s pogledom zaprl usta in rekel natarkarju — črncu:

Gospodovo suknjo!

*

Drugi dan so poklicali Raška v pisarno. Tudi ona je bila tamkaj, za mizo, pred njo pa kup pisem. Mrzlo ga je pozdravila in nič več ga ni pogledala. Pri starem so bili ljudje. Sinu je pomolil ovoj, rekoč:

— Notri je nekaj zate.

Potem se je zopet obrnil k ljudem. Odhajajoč se je Raško ozrl na žensko. Občutila je pogled, dvignila glavo, toda oči ni obrnila proti mladeniču, ampak je s prstom poklicala slugo in mu nekaj dejala ter se znova sklonila nad knjige.

Raško je stopil ven. Na poti domov je odprl ovoj. Nekaki vozni listki, ček za Carigrad na njegovo ime, in pismo z nekaj vrsticami njegovega očeta.

»Vse mi je povedala. Ne veš, zaročenca ima. Prtljago imaš pripravljeno, vozni listek sem ti tudi kupil. Jutri po kosilu odhaja ladja. Pojasnjevanj nočem. Čakaj na postaji. Pridem te spremit.«

Tako! »Pojasnjevanj nočem,« to se pravi, da se ne bom videl ž njo. Dobro si je izmislil: »ne veš, zaročenca ima.« Postalo ga je sram, ker je sin tega človeka. »Vse mi je povedala.« Tak je videz. Zato tako vneto piše pisma, strah je je, ozreti se nanj — da je ne bi predrl s pogledom. Vse mu je postalo odvratno. Raztrgal je pismo in vozni listek in ček, jezno zmečkal kosce in jih zalučil od sebe. Dovolj je tega ponižujočega pensiona! Zemljo bom šel kopat s Kopti in Turki; od lakote ne bom umrl. Ko si pa denarja prisluži, se bo vrnil domov. Od njega pa ne bo vzel niti beliča, še grizljaj kruha ne. Naj ga le gre čakati na postajo.

Strašno je bilo vroče. Začela ga je boleti glava. Stopil je v gostilno in naročil whisky z ledom. Toda bolečina ni minila. Zgoščala se je, se nabirala v plasteh. Moral bo izginiti iz te strašne dežele. Tukaj vsi lažejo. Ona — na primer; lepo, leno telo, pa kar nenadoma zagori, vztrepetajo ko plamen in vname vse okrog sebe. Potem se znova spremeni v led. Njene trepalnice — utrujene od strastne vznosenosti — se zapirajo ko pri mrliču. Toda vsak trenutek lahko vztrepetajo, odstro vroč pogled in te speljejo v greh. Glas ima — sladak, slaboten, ko utrujena pesem je, toda takoj potem se otrese lenobe in začne goreti, pohujševati, napadati. In te džamije — vse rdeče od sonca. In Nil — goreče, raztopljeno zlato. O, prekleta ognjena dežela!

Ko je segel v žep, da bi plačal, je otipal modri ovoj. Pogledal ga je, pa ga takoj skrnil, da ga kdo ne bi opazil. Te jasne črke so tožile, obsojale, opominjale. V gostilni se je stemnilo, ko da gostilne ni nikjer več. Noge so mu bile ko spodsekane, sedel je.

V temo je planil blisk: podoba stare ženice, ki si z rokavom otira solze. Z rokavom iz domačega platna. Nad njim — obraz s podplutimi, pomodrelimi očmi. Slabotno telo, vse zgrbljeno. In ustnice, ki izgovarjajo besede, na katere ga je strah pomisliti.

Vzravnal se je. Dovolj je! Čas je!

Spomin je prešel v stvarnost nečesa otipljivega. Ko da ga je prijela neka roka — tista roka, ki jo je bil poljubil pri mlinih. Mati čaka na njegovo pismo; vse mora zvedeti in ji pisati.

Stopal je odločno. Ljudje na vratih so se odmaknili — da bi imel prost prehod.

*

Stopil je v pisarno: ni ga več tukaj. Iskal ga je na domu: ni prišel. Potem ve, kje je: pri njej. Toda oče ni bil tamkaj. Ona je bila.

Neka stara žena s prevezano ruto je sedela tam in pila kavo. Ko je vstopil, se je radovedno ozrla po njem, vprašujoče pogledala gostiteljico, pa ni mogla ničesar razbrati; vstala je, ji nekaj dejala po grško in odšla.

On pa je stal in gledal predmete v sobi. Pogum mu je splahnel; pričakoval je, da bo zagledal svojega očeta. Mesto njega pa je našel njo — in starko. Na polici so ležale razmetane stekleničice parfuma, knjige, velik nož s srebrnimi nožnicami, ki so bile okrašene s filigranom, pisma in slike. Soba je bila v neredu; nekaj sumljivega se je dogajalo tukaj.

Dekle se je vrnilo, potem ko je pospremilo obiskovalko. Nekam čudno se mu je nasmehnila; vprašala ga je, če danes odhaja. Ne. Ostal bo — še dolgo. Kako je z njenim zaročencem? Kje se nahaja? Kaj dela? Ni bila presenečena. V Carigradu je. S trgovino se bavi. Tri mesece ga ni videla, toda vsak dan dobiva pisma od njega. In z roko je pokazala na kup na polici. Potem je vzela veliko sliko in mu jo ponudila. To je on. Lepotec, s tankimi brki, smehlja se in zadovoljno se drži, oblečen je po modi, gladko počesan. To se pravi, da ima res zaročenca. Celo datumi so bili označeni. Stari se je torej odločil, rešiti se je, posredoval je in jo je bil zaročil s tem mladeničem — ki morda ni posebno bogat, toda dovolj naiven in verjetno zaljubljen.

To ga je razdražilo. Stari je bil ironično dejal »zaročenec«. Zdaj pa je v njenih očeh videl zmagoslavje; ona misli, da je on ljubosumen. Nadaljevati mora. Kaj pa njegov oče pravi radi zaroke; ali mu je povšeči? Kaj mu je ljubo, ločiti se od nje? Ljudje pripovedujejo, da — —

Na glas se je zasmejala — tako hrupno, da ji je hihitajoča se glava ko odsekana padla vznak. Kakšni ljudje? Tisti, ki ga ne poznajo. Ne, tu se nekaj skriva, česar ona ne more povedati, neka skrivnost med starim in njo, toda skrivnost, ki ni niti zdaleč ponižujoča... Menda ne misli, da je ona ljubica njegovega očeta? Ah, ti ljudje, ti trapasti ljudje! Ona sama zase ljubi starega bolj kakor bi bilo treba... (Glas se ji je malce zatresel.) Da, ljubi ga na neki poseben način... Saj je videl v muzeju tiste kipce, ko sta bila skupaj tam; boginjo, ki je obenem hči in žena boga... Toda to je njena zadeva; stari niti ne sluti tega.

Ne. Dovolj je laganja! On se je vzravnal, z roko odklonil kavo, ki mu jo je bila prinesla služkinja, pogledal v oči njo, ki je bila za trenutek njegova, in začel odločno govoriti. Ne more razumeti te široke ljubezni, v kateri se grejeta stari in zaročenec, malce prostora ostaja pa še zanj. Kajti — ona se verjetno še spominja, da je prav v tej sobi — —

Tako torej? Ona se vzpne proti njemu — stisne zobe in ga pogleda, pripravljena udariti. On želi — da bi bila ona njegova *vojina*, ko kak predmet, ki mu je na razpolago, kadar ga je volja — samo zato, ker je imela enkrat čast — —?

Glas se ji je nenadoma dvignil in zazvonil v uglašeni jezi. Ko da je zabrněl srebrn nož. Naj oprostí. Toda če je ona zaželela, da bi mu za *trenutek* pripadala (tu je približala obraz čisto k njegovemu in strašne oči so ji noro zaplamele), samo za *trenutek*, se je to zgodilo zato, da bi se prepričala, kakšen je sinov objem . . . torej, da bi spoznala — kakšen bo *očetov* objem.

In nenadoma zastane — da bi videla učinek. Mladenič se je bil napel pod pritiskom strašnega pogleda — voljan, vzdržati ga, ona pa je nepričakovano pretrgala to napeto stanje. Samemu sebi se je zdel smešen. Odkritje je bilo strašno. Nesramna iskrenost ženske in grenka užaljenost — in ta kratkotrajni smeh na njenem obrazu, ta brezsrčna ironija —: nagla sprememba dveh udarcev je udušila razsodnost v njegovem srcu. Skočil je, pograbil dragocene nožnice, odprl nož in ji ga potisnil v prsa.

*

Raško je ves utrujen brez vsake misli padel v naslanjač. Čas je obstal. Slišal je, kako mu bije žila, kako se nekaj gostega razširja okrog njega in ga vsega zaliva.

Čez nekaj časa je prišel k sebi. Zaslišal je nekak šum za vrati, ko da diha upehan človek. Njegov oče!

Prisluhnil je. Nikogar ni bilo. Samo zdelo se mu je.

Ozrl se je. Zagledal je njeno telo. To telo, ki bi ga morali kititi dragoceni biseri, je ležalo cinično razgaljeno, v tisti ponosni in izzivalni držji, v katero se je bila postavila, preden je siknil nož.

V duši mu je vzkipelo sovraštvo; zopet se je vrnila prejšnja besnost užaljene moškosti. Stisnil je umirajoče telo, stegoval prste ko orlovske kremplje, ga dvignil, stresel, da mu je curek krvi brizgnil na prsi, ga začel lomiti, tlačiti. Potem je zagnal truplo od sebe in ga pohodil. Ko je pod nogo občutil elastično mehkost oblečenega telesa, se mu je po životu razlil tegoben občutek. To ga je odvrnilo in pogledal je drugam.

Zajela ga je prejšnja topost. Radi dogodka vznemirjena čustva so se borila med seboj, toda ko da se ta boj ni vršil v njem, ampak nekje izven njega, v nekom drugem. Tiho je ponavljal: »Saj ni treba! Saj ni treba!« In ni razumel, da je že izvršil tisto, česar ni bilo treba storiti.

Toda tisto, kar se je borilo nekje izven njega, se mu je naenkrat približalo. Strahoten preblisk mu je pretrgal dušo — kakor nora svetloba obsije greh.

»Bežati! Bežati!« — si je nagloma govoril Raško. Pa se ni smel geniti. Ta kup razcefrane svile, krvavega mesa in mrtvih krasot, kar je bilo do malo preje nevaren, živ človek, je sedaj vezal njegov pogled — bil je podoben roki boječega se človeka, ki je v strahu, da ga bo varuh izpustil.

Ves nor se je Raško zagledal v krvavo rano. Nenadno se mu je v spominu prikazal obraz na podobi Jeruzalema naslikanega mučenca, ki so ga prežagali. Kri se toči v dveh potokih ko v cinobrskih progah. Vse naokrog — črno.

Tudi tu je črno. Ničesar ni videti. Samo rano.

Ta trenutek so se zaslišale težke stopinje. Obraz mu je pobledel. V trenutku je občutil, da ni v njem ničesar duhovnega, nikakega notranjega oporišča. Ko da so mu dušo iztrgali in jo vrgli proč. Tak je ko zemlja brez neba, ko da je obsojen na večno pogubljenje.

*

Vstopil je stari.

Vstopil je in videl vse. Potem se je z grobim pogledom ozrl na sina, kakor da bi mu hotel prisoliti zaušnico. Pa so mu oči znova obvisle na nji, ki je ležala na perzijski preprogi; kup lepote, pomešane s krvjo.

— Kaj si storil? Kam boš šel sedaj in kaj te čaka?

Raško je molčal. Radi strogega pogleda starega je začel drgetati kakor je drgetal, ko je bil še majhen, pa se je v čem pregrešil. Videti je bilo, da je očetu hudo radi njega. Glas mu je postal mehak.

— Ni da bi govoril, toda nazadnje naj ti povem... Sirota je bila, sinko, razumeš? Na ulici sem jo bil našel. Toliko let sem pensione plačeval zanjo — da bi se izobrazila, pa da bi živela od svojih rok. Ko oče sem ji bil, zaročil sem jo, na zimo sem ju mislil poročiti in zapustiti Kairo; onadva bi nadaljevala moj posel. Kolikokrat sem ji bil govoril, naj tehta besede in se te izogiba — kajti ti si mlad in nisi videl ženske, da ti kri ne bi zavrela radi nje... Ona pa?

In z lakastim čevljem je nalahno sunil v iztegnjeno nogo, obuto v svilenogavico, in gluho dejal:

— Vlačuga!

(Iz bolgarščine prevedel Tone Potokar.)

VINCENT VAN GOGH

PETER DONAT

Vincent van Gogh je umrl nekako pred petdesetimi leti kot eden izmed največjih in hkrati eden najbolj krivično pozabljenih ljudi svoje dobe. Njegova zgodba nam nudi torej dovolj prilike za zabavljanje nad tako zvanim, človeštvom. Toda usode, kakršna je bila njegova, niso — vse dokler bo človeštvo tako ali drugače zmožno velikih in nenavadnih teženj — samo neizogibne, marveč so v nekem višjem smislu celo potrebne. Van Gogh se je sam zavedal, da ima povedati ne le toliko novega, marveč tudi toliko posebnega in svojstvenega, da mu neuspehi niso mogli pregnati njegovega duhovnega humorja. Nasprotno, lahko bi bil pravi učitelj v krotkosti vsem »tujcem na zemlji«, kakor jih imenuje: on sam se je kar najbolj odtujeval zemlji in je bil zraven ves čas kar najgloblje zakoreninjen v njej. Bil je tragičen umetnik in hkrati tragičen kot človek, to se pravi, dovolj velik, da je bil lahko tragičen. Bil je posebež v slikarstvu in v življenju, in vendar zasledimo v njegovi zgodbi, ki je sicer polna strahotnih in nenavadnih doživetij, kaj malo prenapetih in brezhumornih ekstravaganc, pač pa povsod neki naravnost nadčloveški čut za mero. Tako je bil na primer kljub svoji izvrženosti malodane faraonsko navezan na svoj družinski krog — povezanost, ki je po navadi lastna samo ljudem na najnižji in najvišji evgenični stopnji. Toda van Gogh je ljubil veliko stvari na svetu, ni bil edinstven samo v svoji ero-

tični ljubezni, marveč tudi v ljubezni do vsakogar. Bil je vdan človeštvu, kakor so mu lahko vdani samo silni ljudje, ljudje, ki ne ljubijo iz slabosti in negotovosti, marveč iz neugnane strasti, poguma in moči, kakor je sploh mogoče ljubiti edinole iz moči.

Zrasel je v konzervativnem okolju (kot sin pastorja) holandskih vele-malomeščanov, ki ga že stoletja označuje neka čudna, vsekakor pa zelo izrazita in svojstvena poteza: malone primitivna robatost; surovost in oboževanje surovosti, ki ga neki nemški filozof imenuje holandski kult grdote. Ta primitivni materializem, ki se mu pridružuje še meščansko protestantsko puritanstvo, je že po naturi tuj ne le vsaki družabni posebnosti, kakršno je predstavljala van Goghova življenjska pot, marveč, kljub ogromni umetnostni tradiciji nagonsko prezira vsako duhovno tvornost sploh. Holanec je pri vsej ozkosrčnosti in protikulturnosti, ki je bolj ali manj istovetna s pomanjkanjem snobizma, nekak potenciran Anglež in vsekakor najbolj dosleden in edini originalen buržuj na svetu. Kajti vse njegove, našemu značaju še tako tuje lastnosti, so v teku časa postale malone del njegovega etosa. Dejstvo, da na vseh holandskih slikah s težavo nalletimo na lepo žensko po bolj ali manj splošnem okusu, nas ne sme toliko začuditi, kakor pa okolnost, da je ta narod s tako rekoč hoté zatrtim estetskim nagonom mogel ustvarjati tako visoko slikarsko umetnost. Zakaj tudi pri van Goghovi »primitivnosti«, »robatosti« in »grdoti« moramo iskati vsaj toliko narodnostne tipike kakor pa osebne demonije in danes tako modne vitalitete. Estetski odnos do sveta kot takšen nikakor ni bistven in izključen del smotrnosti in skladnosti, pa tudi ne umetniške skladnosti. Anglosaksonsko ali holandsko neposredno, dejavno gledanje na svet in aktiviteta, ki ustvarja in pričakuje samo neposredne učinke, še ne izključujeta ustvarjanja estetskih vrednot. Estetika kot takšna pomeni v svetu aktivitete vedno le nekak predsodek, če že ne odpoved delovanju. Estetika in aktiviteta sta si vselej v večji ali manjši psihološki opreki — nekako tako kakor sta kontrastirani v Gončarova Stolzu in Oblomovu. Do skrajnosti uravnotežen in dozorel okus pa malone onemogoča človeku veliko umetniško ustvarjanje.

Umetnostno zgodovinsko dejstvo je, da van Gogh oblikovno in slogovno ne predstavlja nobenega mejnika, kljub vsej neznosni modi, ki jo je zagrešil njegov kasnejši vpliv zlasti na nemški slikarski ekspresionizem. Bil je samouk v dvojnem pomenu besede: učil se je sam in učil je lahko le sebe. Svojega dokončnega poklica se je po neskončnem predsedlavanju lotil razmeroma zelo pozno in ni imel mimo kratkega študija na antverpensi akademiji tako rekoč nobene šole. Izpričano je tudi, da se je njegov okus prebudil v njem zelo pozno, skoraj istočasno z njegovimi tvornimi nagibi. Bil je nekaj časa poklicen prodajalec slik — poklic, ki je bil v njegovi družini nekam tradicionalen — in je s svojo prepirljivostjo odganjal podjetju kupce brez okusa. Toda dokazano je, da je sam še zelo pozno hvalil najbolj nemogoče kiče.

Bravec Stoneovega romana bo naletel še na neko presenetljivo značilnost tega slikarja. V prizoru v ateljeju njegovega bratranca Mauveja van Goghu po večurnem naporu nikakor ne uspe, da bi kolikor toliko spodobno prerisal nogo iz mavca — dejstvo, ki ne priča toliko o pomanjkanju znanja in šole kakor pa predvsem — o, pri velikem slikarju vsekakor vznemirljivem, pomanjkanju opazovalnega daru. Splošna trditev je, da si je moral pomagati z deformacijo, da je lahko obšel vsa anatomska

pravila, proporcije in koloristično tehniko, ki jo je docela uklonil lastnemu, subjektivnemu pogledu na upodobljene sižeje. Toda njegove slike niso nikoli skušale biti podobe naslikanih stvari, marveč so predvsem nekakšni dramatični prividi, ki so nastali v neposrednem stiku in čustvenem trenju s snovjo, s pokrajino in z upodobljeno človeško postavo. Njegova deformacija, ki je sčasoma postala moda, se nam zdi upravičena samo glede na stvari, ki jih je imel povedati kot intimen umetniški izraz za osebno doživetje, na katerega je polagal večji umetniški poudarek kakor pa na opazovano življenje in kateremu je moral v borbi za lasten in osamljen izraz ukloniti vsa običajna oblikovna sredstva. Po svojem notranjem ustrojstvu se je znašel pred nalogo, da objektivira kar najbolj subjektivno vsebino — nečloveška borba, ki ga je slej ali prej mogla privedi do izčrpanosti, do samomora.

Znani umetnostni kritik Julius Meyer-Graeffe (ki je napisal o njem tudi biografijo) poveljuje v svojem esaju o van Goghu njegovo poudarjanje tona in razpoloženja slike nad nijanse, detajle in nad razčlemba. V tem naj bi bil van Gogh predvsem moderen, hkrati pa naj bi bil obnovil tudi tradicijo svojega velikega rojaka Rembrandta. Ta primerjava se nam mora zdeti vsekakor nekam zapletena, če pomislimo, da je bil ravno Rembrandt nedosegljiv mojster v naravnost blaznih barvnih nijansah, ki šele sestavljajo celotni ton njegovih slik. V resnici je ta brezoblični »ton«, ki ga tako povzdiguje Meyer-Graeffe in ki se ga vneto poslužujejo vse moderne umetnostne panoge, da niti ne govorimo o literaturi, že zdavnaj postal zloglasen pripomoček in nadomestilo za vsako plastiko, izdelanost in izrazito obliko. Zaradi takšnih vrtilin bi lahko ostal van Gogh še vedno nekaj navdihnen diletant, ki bi nas omamilo za nekaj časa s svojim tonom, svojim neobjektiviranim duhom in nas prej ali slej razočaral z vsemi svojimi neizraženimi in zgolj nakazanimi primislimi. Vsekakor je nezaslišan čudež, kako je mogel ta človek, ki na zunaj tako zelo spominja na svoje onemogle posnemovalce, postati velik slikar. Temu čudežu pa se moramo približati z drugimi merili in ta merila so prav za prav kaj preprosta.

Nekakšna umetnostnozgodovinska, čeprav ne povsem točna, resnica je, da je van Gogh, prav kakor njegov sodobnik Gauguin, moral ustvariti novo tehniko, ker ni obvladal dotakratne običajne tehnike. Borba za to konvencionalno tehniko nedvomno ne bi bila nič lažja kakor pa je bila njegova borba za lastni, osebni in neprenosni izraz. Tudi vsi nešteti van Goghovi posnemovalci so imeli mimo mode prav malo povoda, da bi se tudi oni posluževali tega izraza. Van Gogh je bil po svoji naturi eden tistih umetnikov, ki morajo s kar najmanj sredstvi prikazati kar največ notranjega življenja in njegov izraz že na zunaj nekam spominja na odrsko dramo, ki, če jo primerjamo s pripovedjo, operira z na moč skromnim in zgoščenim izraznim aparatom. V resnici je bil van Gogh prvi in nemara edini dramatik v slikarstvu. Kar so drugi veliki slikarji povedali v neskončnih odtenkih, je moral on prikazati v nekaj zgoščenih, krčevitih črtah, ki imajo smisel samo druga zaradi druge. Njegova moč ni toliko v podajanju, kakor v njegovih ostrih, razgibanih kontrastih, ki dajejo sliki njeno dinamično ravnovesje in njen dokončni mir, njeno auro, njen — ton. Gauguin ni zaman imenoval njegovo umetnost božjastno. Tisto, kar nam utegne predočiti ta Gauguinova beseda, namreč ni neko čustveno bogastvo, marveč neka pri vsej kričeči barvitosti revna in

zato tem intenzivnejša, tem krčevitejša emocionalnost. Včasih se zde celo barve kakor bi ne bile v službi kolorita, marveč bi bile debele proge s tubo nanešenih barv same po sebi nekakšne ognjene, krvave črte, ki se izživljajo v eksplozivnih kontrastih in dobe šele v tej dramatični celoti svoj smisel.

Omenil sem že deloma njegov primitivizem, čigar vzroke lahko iščemo deloma tudi v preveliki in osameli življenjski sili, ki se rada zateka v elemente, v narodo, v primitive. Vsekakor njegova primitivistična deformacija ni niti eksotična, še manj pa perverzna, kar oboje drži glede Gauguina. Veliko preje bi dejal, da je pravljična. Van Gogh je po sili razmer v marsičem, zlasti v erotiki, ostal vse življenje otrok, ne božansko naivni otrok, kakršen je hotel biti Goethe, marveč otrok, ki ga mučijo strašne, s pravljičnimi prividi pomešane sanje. Če je v njem kakšna bolesta nota — in teh so njegovi umetnosti pripisovali več kakor preveč — je ta preje infantilna kakor pa razvratna. Bil je večer otrok, ki je v nadčloveški borbi s seboj in s svetom upodabljal in uresničeval svoje otroške sanje.

KNJIGA KOT VRATA V SVET

ŠTEFAN ZWEIG

Vsa gibanja na zemlji temelje v bistvu na dveh iznajdbah človeškega duha: gibanje v prostoru na iznajdbi takljajočega se, okrog svoje osi se vrtečega kolesa, duhovno gibanje pa na odkritju pisave. Tisti brezimni človek, ki je bogve kje in bogve kdaj prvi ukrivil trdi les v platišče, je naučil vse človeštvo premagovati razdaljo med ljudstvi in deželami. Z vozom je bil stik naenkrat mogoč: mogoče je bilo prevažati tovore, potovati in tako širiti znanje, premagana je bila omejujoča volja narave, ki ni dopuščala, da bi nekatere vrste sadežev, kovin, kamnov in produktov prestopile meje svoje ozke klimatske domovine. Nobena dežela ni živela več sama zase, temveč v odnosu z vsem svetom. Vzhod in zahod, jug in sever so se s tem novo izumljenim sredstvom drug drugemu približali. In prav kakor premaguje kolo v vseh svojih tehnično izpopolnjenih oblikah (najsi se vrtil pod lokomotivo, drvi naprej z avtomobilom ali pa kroži kot propeler) težnost prostora, premaguje tudi pismo, ki se je kajpak tudi že davno izpopolnilo od papirusa in posameznega lista do vezane knjige, tragično omejeno možnost našega doživljanja in spoznavanja. S knjigo pred seboj ni človek več docela sam in obsojen v svoj ozki svet, marveč more biti deležen vsega sedanjega in minulega dogajanja, vsega mišljenja in čustvovanja, ki ga zmore celokupno človeštvo. Pretežni del vsega duhovnega gibanja temelji danes prav gotovo na knjigi in brez njene pričujočnosti si sploh ne moremo misliti našega kulturnega življenja. Te njene graditeljske sile, ki nam razširja zavest in učinkuje na vse naše zasebno in osebno življenje, se le redkokdaj zavemo, in še to le v izrednih trenutkih. Kajti čitanje nam je že zdavnaj preveč samo-umevno in vsakdanje opravilo, da bi mogli vedno znova opaziti vsakokrat novo čudovitost knjige in čutiti do nje vsakokrat novo hvaležnost. Kakor ne mislimo na to, da potegnemo z vsakim vdihljajem vase kisik in da se naša kri s to nevidno hrano skrivnostno kemično osveži, tako skoro ne opazimo, da sprejemamo preko čitajočega očesa neprestano duševno

hrano, ki nam osvežuje ali pa utruja duhovni organizem. Čitanje je za nas, ki smo otroci toliko stoletij stare pisane besede, že skoro telesna, avtomatična funkcija, in knjiga nam je zato, ker nam je od prvega razreda dalje vedno pri roki, že zdavnaj tako vsakdanja in naša, da sežemo po njej navadno prav tako brezbrizno kakor po suknji, rokavicah, cigareti ali po katerem koli množinskem predmetu. Kajti kakor hitro nam je kaka vrednota lahko dosegljiva, prenehamo občudovati njeno vrednost. Le v resnično tvornih, poglobljenih in vase zamaknjenih trenutkih našega življenja se privajemo in vsakdanje izpremeni zopet v čudovito. Le v takih svetlih urah se potem s spoštovanjem zavemo magične in duha razgibajoče sile, ki prehaja iz knjige v naše življenje in na nas tako zelo učinkuje, da si brez njene čudežne prisotnosti našega dvajsetega stoletja sploh več predstavljati ne moremo.

Taki trenutki so redki, a se nam prav zaradi te redkosti še bolj vtisnejo v spomin, nekateri celo za dolga leta. Tako se še danes natanko spominjam dneva, ure in kraja, ko sem se odločilno zavedel, kako je naše notranje zasebno življenje globoko prepleteno z vidnim in obenem nevidnim življenjem knjige. Zdi se mi, da smem o tem trenutku duhovnega spoznanja pripovedovati, ne da bi bil zato neskromen, kajti, čeprav je oseben, sega vendar daleč preko moje slučajne osebe.

Star sem bil takrat nekako 26 let. Napisal sem že sam nekaj knjig in torej že vedel za skrivnostni proces, kako se kaka temna predstava, sanje ali kaka fantazijska slika po nešteti preosnovah in s pomočjo zgoščevanja in sublimacije končno izpremeni v tak kartoniran pravokotnik, ki mu pravimo knjiga. Izpremeni se v nekaj kupljivega, kar ima označeno ceno ter leži na vitez docela brezvoljno kakor blago za izložbenim steklom, toda je istočasno vendarle budno; vsak primerek ima svojo dušo, in čeprav je kupljiv, pripada vendarle sam sebi, obenem pa tudi tistemu, ki ga hoče radovedno prelistati in še bolj tistemu, ki ga čita, a resnično in popolnoma pa tistemu poslednjemu, ki ga ne le čita, ampak tudi uživa. Nekoliko sem torej že vedel o tistem nepopisljivem procesu transfuzije, ko se takorekoč tvoja lastna substanca pretaka v tuje žile, usoda v usodo, čustvo v čustvo, duh v duha. Vendar pa se še nisem zavedel vse čarovernije, širine in sile, ki jo izžareva tiskana beseda. Nejasno sem o vsem tem pač že razmišljal, do konca in odločilno pa tega še nisem nikoli premislil. To sem storil šele tisti dan in tisto uro, o kateri vam bom pripovedoval.

Takrat sem potoval z italijansko ladjo po Sredozemskem morju, od Genuje do Neaplja, od Neaplja do Tunisa in od tam v Alžir. Pred nami je bilo še več dni potovanja, ladja pa je bila skoraj prazna. Tako se je dogodilo, da sem se večkrat razgovarjal z mladim Italijanom, ki je bil nekakšen podnatakar pravega stewarda. Pometal je kabine, čistil palubo in opravljal vsa nešteta dela, ki veljajo v smislu človeške družabne lestvice za podrejena. Bilo je pravo veselje gledati tega sijajnega, zagorelega mladeniča, ki so se mu izza polnih ustnic svetili beli zobje, kadar se je smejal. Smejal pa se je rad. Ljubil je svojo hitro, pojočo italijansčino in nikoli ni pozabil spremljati to godbo z živahnimi kretnjami. Z nekakšno mimično genialnostjo je ujel kretnje vsakega človeka in jih potem karikirane ponavljal. Posnemal je kapitanovo brezzobo govoricó, starega Angleža, kako gre ves trd, z naprej potisnjeno levo ramo preko palube, kuharja, kako se po obedu postavlja pred potniki ter z večim

očesom ogleduje njihove trebuhe, ki jim jih je napolnil on. Bilo je pravo veselje kramljati s tem temnim divjakom, kajti ta dečko z jasnim čelom in tetoviranimi rokami, ki je, kakor mi je sam pripovedoval, pasel več let ovce v svoji domovini na Liparskih otokih, je bil tako dobrodušno zaupljiv kakor mlada žival. Čutil je takoj, da ga imam rad in da se z nikomur na ladji tako rad ne razgovarjam kot z njim. Pripovedoval mi je svobodno in odkrito o vsem, kar je vedel o sebi, in tako sva si bila po dveh dneh vožnje že nekaka prijatelja ali tovariša.

Nenadoma pa, preko noči, sem zapazil, da je med nama neka posebna nevidna stena. Pristali smo v Neaplju. Ladja si je vkrcala svojo običajno pristaniško hrano: premog, potnike, zelenjavo in pošto in se pričela spet oddaljevati od brega. Ponosni Posilip se je zopet spremenil v nizek griček, nad Vezuvom pa so se vrtinčili oblaki, ki so se zdeli kot blede cigaretni dim. Tedaj se je fant s širokim smehom nenadoma spet pojavil ob meni ter mi ponosno kazal pomečkano pismo, ki ga je pravkar prejel, in me prosil, naj mu ga prečitam.

Sprva nisem takoj razumel. Mislil sem, da je dobil Giovanni pismo v tujem jeziku, morda v francoskem ali nemškem, najbrže od kake deklice — zakaj čutil sem, da mora ta fant dekletom ugajti — in sedaj želi, da mu sporočilo prevedem v italijansčino. Pa ne, pismo je bilo italijansko. Kaj je torej hotel? Da bi ga jaz čital? Ne, ne, je ponovil skoraj razdraženo, pismo naj mu na glas prečitam. Tedaj sem naenkrat razumel: ta lepi, razumni dečko, obdarjen z naravno tenkočutnostjo in resnično ljubkostjo, je spadal med tistih sedem ali osem odstotkov svojih sonarodnjakov, ki po uradnih statistikah ne znajo brati. Bil je analfabet. Nisem se mogel spomniti, da bi bil že kdaj govoril s kakim pripadnikom tega, v Evropi sedaj že izumirajočega rodu. Giovanni je bil prvi nepismeni Evropec, ki sem ga srečal, in verjetno je, da sem ga gledal začudeno, ne več kot prijatelja, ne kot tovariša, temveč kot neko čudo. Potem sem mu seveda prečital pismo, ki mu ga je pisala neka šivilja Marija ali Karolina, in v katerem je stalo vse tisto, kar pišejo v vseh jezikih in v vseh deželah mlada dekleta mladim fantom. Ko sem čital, mi je gledal pozorno na usta in opazil sem, kako napeto se je trudil, da bi si zapomnil vsako besedo. Od pozornega poslušanja in volje, da bi si vse, kar je slišal, tudi zares zapomnil, se mu je obraz izmaličil in čelo nagubalo. Čital sem mu dvakrat, počasi, razločno. Poslušal je z vsem svojim bistvom, bil je čedalje bolj zadovoljen, oči so mu zažarele in usta so se mu razcvéla kot rdeča roža poleti. Medtem se je nama od ograje približal ladijski častnik in fant se je odtihotapil.

To je bilo vse, ves povod. Toda pravo doživetje se je začelo šele sedaj, v moji notranjosti. Zleknil sem se na ležalni stol in strmel v mehko noč. Čudno odkritje mi ni dalo miru. Prvič v življenju sem videl analfabeta, ki je bil povrh vsega še Evropejec in o katerem sem vedel, da je razumen, ter sem se z njim pogovarjal kot s tovarišem. Sedaj me je zaposljevalo, da, mučilo me je vprašanje, kako gleda na svet tak nepismen človek. Skušal sem si zamisliti, kako mora to biti, če nekdo ne zna čitati; hotel sem se vživeti v takega človeka. Vzame časopis, pa ga ne razume. Vzame knjigo, pa mu leži v roki, nekoliko lažja kot les ali železo, štirikotna, oglata, barvasta, nesmiselna stvar, in jo zopet odloži, saj ne ve, kaj naj z njo počne. Postoji pred knjigarno in vse te lepe rumene, zelene, rdeče, bele pravokotne stvari s svojimi zlatopotiskanimi hrbti so zanj le nasli-

kani sadeži ali pa kakor zaprte steklenice z dišavami, katerih prijetnega vonja ne more občutiti skozi steklo. Pred njim imenujejo sveta imena Goethe, Dante, Shelley, toda ta imena njemu ničesar ne povedo, zanj so to le mrtvi zlogi, prazen, nesmiseln zvok. Nič ne sluti o očarljivi lepoti, ki dahne lahko iz ene same tiskane vrste nenadoma, kakor plane srebrni mesec izza mrtvih oblakov. Ne pozna globokih pretresov, ko opisovana usoda naenkrat zaživi v nas samih. Ker ne pozna knjige, živi popolnoma sam v svojem svetu nejasno troglodytsko življenje in — tako sem se vpraševal — kako le more človek prenesti tako življenje, ko mu je stik s celoto nemogoč, ne da bi se zadušil in obubožal? Kako je mogoče prenesti to, da človek ne pozna prav nič, razen tistega, kar ujame z očmi ali ušesi, kako je mogoče dihati brez zraka, ki pride k nam po knjigah iz vsega sveta? Vedno intenzivneje sem se skušal vživeti v situacijo analfabeta, ki je izključen iz duhovnega sveta, prizadeval sem si zgraditi pred seboj umetno način njegovega življenja, kakor poskuša na primer učenjak iz nekaj kosti, ki jih je našel, rekonstruirati celega brachycephala ali človeka iz kamnite dobe. Toda zaman. Nisem se mogel uvrstati v možgane in v miselnost Evropeca, ki ni še nikoli bral knjige. Bilo mi je prav tako nemogoče, kakor je nemogoče, da bi si gluhonemi pričaral predstavo o muziki iz opisa.

Ker se nisem mogel vživeti v analfabeta, sem si hotel pomagati tako, da bi si predstavljal, kakšno bi bilo moje lastno življenje brez knjig. Najprej sem si torej poskusil za eno uro odmisлити iz mojega življenja vse, kar sem sprejel iz pismenih sporočil, predvsem iz knjige. A že to se mi ni posrečilo. To, kar sem občutil kot svoj lastni jaz, je namreč popolnoma razpadlo, čim sem mu poizkusil odvzeti tisto znanje, izkustvo in občutje o svetu in o sebi, ki ga nimam neposredno iz svojih doživetij, marveč iz knjig. Naj sem skušal misliti na kateri koli predmet ali stvar, vse je bilo povezano s spomini in izkušnjami, za katere sem se moral zahvaliti knjigam. Vsaka beseda je sprožila nešteto asociacij na tisto, kar sem kdaj čital ali se učil. Ako sem se n. pr. domislil, da se peljem v Alžir ali Tunis, so se nehote bliskovito dvignile neštete asociacije in kakor kristali obdale besedo »Alžir« — Kartago, češčenje Baala, Salambo, tisti prizori iz Livija, v katerih se srečajo Punci in Rimljani, Scipio in Hanibal pri Zami in istočasno prav ta scena iz Grillparzerjevega dramatskega fragmenta; v vse to se je barvito pomešala Delacroixjeva slika in Flaubertjev popis pokrajine; da je bil Cervantes ob naskoku Karla V. na Alžir ranjen in še tisoč drugih podrobnosti je pred menoj magično oživel, če sem le izgovoril ali si celo samo mislil besedi Alžir ali Tunis; dve tisočletji bojev, zgodovina srednjega veka in še nešteto drugih zvez je sililo iz mojega spomina; vse, kar sem čital ali se učil izza otroških let, je obogatilo to edino besedo, ki sem nanjo pomislil. In razumel sem, da je ta čudoviti dar oziroma milost širokega in v vse smeri razpletenega mišljenja, ki edino omogoča gledati na svet od mnogih strani naenkrat, dan le tistemu, ki je nekoč svoje lastno izkustvo obogatil z izkustvi mnogih dežel, ljudi in časov. Pretresla me je misel, kako ozek mora biti svet za človeka, ki se je odrekel knjigi. Pa tudi za to, da sem vse to lahko razmislil, da sem mogel tako vehementno občutiti, kako je Giovanni prikrajšan za stopnjevano veselje nad svetom, da sem lahko pretresen nad tujo, slučajno usodo, tudi za to se moram zahvaliti dejstvu, da se ukvarjam s pesništvom! Kaj pa delamo, kadar čitamo, drugega, kot da

doživljamo tuje ljudi, da gledamo z njihovimi očmi in mislimo z njihovimi možgani? In v tem poživljenem in hvaležnem trenutku sem se vedno bolj živo in hvaležno spominjal neštetihi sreč, ki sem jih sprejel od knjig. Primer za primerom se je vrstil kakor na nebu zvezde. Domislil sem se takih, ki so me dvignili iz ozkih mej nevednosti, mi pomnožili vrednote ter mi še kot dečku naklonili pretrere in izkustva, ki so bila mnogo močnejša kot pa moje takrat še drobno in nezrelo telo. Zato se mi je tedaj — zdaj šele sem to razumel — duša tako prenapela, če sem čital Plutarha ali pa opise Midshipmanovih pomorskih pustolovčin in Lederstrumpfovih lovov. Z njimi je vdrlo med stene meščanskega stanovanja drugo, vse bolj divje in vroče življenje. Iz knjig sem prvič zaslutil neizmerno razsežnost naše zemlje in veselje izgubiti se v njej. Za dovršen del vseh svojih duševnih napetosti, za tisto hrepenenje po nadosebnem, ki tvori najboljši del našega bistva, za vso to sveto žejo se moramo zahvaliti soli knjig, ki nas sili, da neprestano vpijamo nova doživetja. Domislil sem se važnih odločitev, do katerih so me pripravile knjige, spomnil sem se srečanj z davno umrlimi pesniki, ki so mi bila važnejša kakor marsikatero srečanje s prijatelji ali ženami; spomnil sem se ljubezenskih noči s knjigami, v katerih človek, kakor v onih drugih, ves blažen v uživanju pozablja na spanje. Čim dlje sem razmišljal, tem bolj mi je bilo jasno, da sestoji naš duhovni svet iz milijon posameznih vtisov, katerih manjši del izvira iz našega lastnega gledanja in iz naših lastnih doživetij. Za ogromno večino vtisov pa se moramo zahvaliti knjigam, tistemu, kar smo prečitali, še naučili, sprejeli od drugih.

Bilo je tako čudovito misliti na vse to. V spominu so mi oživela zopet neštivilna osrečenja, ki so mi jih pripravile knjige, drugo me je domislilo drugega. Bilo je prav tako, kot če sem se odločil, da bom štel zvezde na žametnem nončem nebu. Takoj so se pojavile na njem nove, prej neopazne, ter me zmedle v štetju. Tudi pri tem svojem duhovnem opazovanju notranjih sfer sem spoznal, da je to naše drugo zvezdno nebo osvetljeno od brezštevila posameznih plamenčkov in da imamo, če znamo uživati tudi duhovno, še drug svet, ki ves svetal in poln skrivnostne godbe kroži krog nas. Še nikoli mi niso bile knjige tako blizu kot v tej uri, ko nisem imel nobene v rokah in sem nanje le mislil, to pa z zbrano hvaležnostjo voljne duše. Zaradi nezatnega dogodka z analfabetom, ki je bil ustvarjen kakor mi, pa mu je bilo radi te edine okvare nemogoče ljubeče in tvorno prodreti v višji svet, sem občutil vso mogično silo knjige, s katero se večjemu vsak dan odpira vesoljstvo.

Kdor pa je enkrat s tako silo, bodisi ob eni sami knjigi ali pa ob knjigi kot taki, doživel vrednost in dalekosežnost pisane in natisnjene besede, te duhovne posredovalke govora, se bo pač lahko samo pomilovalno nasmehnil malodušnosti, ki se loteva danes tudi razumnih. Čas knjige je minul, sedaj ima tehnika besedo, tako tožijo. Gramofon, kino, radio so mnogo bolj rafinirani in udobnejši posredniki besede in misli, in so zato že začeli izpodrivati knjigo, katere zgodovinsko-kulturno poslanstvo bo kmalu spadalo v preteklost. Toda kako ozko je tako gledanje, kako kratkovidne take misli! Kje se je kdaj tehniki posrečilo kaj tako čudovitega, da bi preseгло ali pa vsaj doseglo tisočletno čudovitost knjige! Kemija še ni iznašla streliva, ki bi imelo tako dalekosežen in svet pretresujoč učinek. Ni še zgradila jeklene ali železobetonske plošče, ki bi se po trdnosti mogla kosati z malim snopičem potiskanega papirja. Ni še

električnega svetila, ki bi dajalo toliko svetlobe, kakor je daje marsikak droben zvezek, še vedno ne proizvajamo nobene umetne energije, ki bi se dala primerjati s silo, ki ti prehaja v dušo, kadar se te dotika tiskana beseda. Knjiga je brezčasna, neuničljiva, neizpremenljiva, v najmanjšo in najbolj gibljivo obliko stisnjena sila, kateri tehnika ne more do živega; saj se ta sama uči in izpopolnjuje le s pomočjo knjige. Ne le v našem lastnem življenju, ampak prav povsod je knjiga α in ω vsega znanja in začetek vsake znanosti. In v čim pristrčnejšem odnosu živimo s knjigo, tem globlje dojemamo celotnost življenja. Z njeno vzvišeno pomočjo ljubeči ne dojema sveta le z lastnimi očmi in preko lastnih doživetij, marveč prodira vanj z duhovnimi očmi neštetih ljudi.

Prevedla M. Pres.

SKOZI REŠETKE GLEDAM V SVET

ZONE ČUFAR

Nad kronami dreves
je sinji svod nebes.
Tam avijon brni,
za njim oči strme
in komaj ga vlove,
ga že nikjer več ni.

Samo za bežen hip
občutil sem utrip
jeklenega srca.
Bil mi je pozdrav
prostranega sveta
v jetniško celico,
kjer sem zdaj doma.

Naš dom z obzidjem je obdan,
vsak zase smo, a vsi vemo,
da skozi zračni ocean
priplavajo še mnogi avijoni
preden odidemo tod stran.

Ne samo jaz, vsi blodimo z očmi
skozi rešetke v širni svet,
v vseh živo upanje gori,
da nam ne bo za vselej vzet,
da vrata nam v prostost odpro.

Vse pride, čisto vse!
Morda ni daleč niti dan,
ko avijoni prineso
nam ogenj, razdejanje, smrt,
ko plini nas razžro
in slehrni zemljan bo strt.

V ozračje gledam ves zavzet:
kaj vse še čaka naš planet?!
O, človek, ti se pneš v nebo,
obvladaš morja, vso zemljo;
zakaj naj vse zdrobi se v prah,
čemu ljudem ta blazni strah?!

MLADI JEZDECI

TONE ČUFAR

V naš mrtvi dom so tudi Tebe zaklenili,
Ti vzeli vse, kar nudi svet mladosti;
kako Ti je v puščobnem enoličju,
kako potekajo Ti dnevi brez prostosti?

Okrog jetnišnice svobodno krožijo golobi;
morda kdaj prilete na okno Tvoje,
Te zvaablajo izza rešetk in grulijo
ko ptič v cvetočem gaju, ki brezskrbno poje.

Kadar si zaželi srce prešerne pesmi
in se zazdi Ti celica ko črna jama,
tedaj ne obupuj, nikdar ne kloni,
zavedaj se, da kljub samoti nisi sama.

R A Z N O

POLITIČNI BAEDEKER PO EVROPI

V izložbenem oknu ga ni videti. Ko pa stopiš v knjigarno, te poslovodja brž oceni, pride zaupno k tebi in ti prinese kakih 500 strani debelo knjigo. »Slučajno jo še imam, samo dva izvoda sta bila. — Oglejte si jo; to so razkritja!« Prodajalec je dober psiholog; na ta skrivnostni način je najbrže samo v Ljubljani razpečal kakih 300 izvodov John Guntherjeve knjige: »Inside Europe« v nemškem Heymannovem prevodu, ki ga je založila neka amsterdamska založba. Od nekdanj smo ljudje, ki nismo akterji na odru zgodovinskega dogajanja, dovzetni za zakulisne skrivnosti znamenitih mož ali velikih dogodkov. One hočemo videti v domačih copatah, te pa spoznati v zarodku. Podjeten žurnalista napravi lahko sijajno kupčijo, da le dovolj sprotno ovohava zasebno življenje znanih ljudi.

Guntherjeva knjiga vsekakor ni samo kupčijska zadeva. Ta izredno inteligentni dopisnik enega največjih ameriških dnevnikov je imel gotovo dovolj prilike, v

evropskih centrih spoznavati dinamične sile, ki vodijo naš kontinent v pogubo ali rešitev. Vendar tudi on ni bil povsem kos izkušnjava. Vsega boš našel v njej, kar je slaščica sodobne čitajoče množice: anekdote, škandale, dramatične scene in — psihoanalitika Freuda izdaja dr. Wilhelm Stekel. (Hitler ima porazno močan Oidipov kompleks, Goebbels je zaradi svoje noge nakaza, — torej mora nujno biti najbolj strupen človek v stranki, aksiom je, da so vsi diktatorji anormalni in nevrotiki, itd. itd.) Sicer pa — mož je žurnalista, čemu bi na ljubo goli stvarnosti zanemarjal duhovite rekvizite svojega stanu, ako z njimi doseže, da je njegova knjiga ena najbolj čitanih publicističnih knjig v letu tisočdevetstosedemintridesetem. In da je čitana — to v polni meri zasluži. Ne zaradi lahkotnega povestnega sloga, ki ji je tudi v odliko, pač pa zaradi hladnokrvne ugotovitve, na kateri strani se danes nahaja vest človeštva in razum. Tako govori eno najtoplejših poglavij o Češki, kjer ga je sicer sprejel dramatik K. Ča-

pek z besedami: »Česa iščete pri nas? Nimamo ne Hitlerjev ne pretendentov za kraljevski prestol. Prav tako živimo brez nemirov in škandalov. Svarim vas — smo zelo, zelo neinteresantni.« O Masaryku pa beremo v tem poglavju: Kmalu bo umrl. In naš čas nima moža, ki bi mogel zapustiti lepši spomin. In biti zanamcem svetlejši vzor.

Amerikanec Gunther je napisal tudi poglavja, v katerih kar mimogrede požene rdečico sramu v obraz, ker ni »samo — žurnalist«; poleg poklicnega človeka je v njem tudi žilav bojevnik za resnico.

In vendar ne pišemo teh vrstic zaradi odlik tega publicističnega dela, ampak zaradi žalostne konstatacije, da tudi najboljše in najsposobnejši ljudje v tujini po večini ne morejo mimo že znanih klišejev, kadar govorijo o problemih Balkana. Enajst let že živi avtor v Evropi, od teh jih je pet preživel na Dunaju, torej v neposredni bližini Balkana, pa se je zadovoljil z najbolj kratkimi obiski pri nas in naših sosedih, a kot pravi Amerikanec ni in ni mogel doumeti tragike, veličine in tudi notranje upravičenosti narodnostnih bojev na tem polotoku. Zanj so ti boji del one sile, ki je vrelo vsega zla, ker vodijo lahko do nove vojne.

Tako pričinja svoje poglavje o Balkanu:

»Onstran Čehoslovaške leži divji Balkan. Rekli so, da je on pot v pekel, tlakovan z zlobnimi namerami držav. Venizelos pa je nekoč izjavil, da je bil namen svetovne vojne ta, napraviti iz Balkana Evropo. V posledicah pa čutimo, da se je le Evropa precej balkanizirala. Balkanski polotok je danes nestabilna piramida, ki jo tvori sovraštvo poedinih narodov in sovraštvo manjšin med temi narodi.

Zavest, da se smejo te bornirane, jadne in necivilizirane države pripraviti, dokler ne nastane iz tega nova vojna, je neznosna skrunitev človeškega in političnega duha. Milijon mladih Angležev je moralo umreti zaradi neke zgodbe, ki se je leta 1914. dogodila v umazanem gnezdu Sarajevu. Zopni, lahko bi celo rekli nemoralni pojavi balkanske politike, nerazumljivi zapadnemu človeku, odločajo o evropskem miru, da, mogoče celo o svetovnem miru.«

Ali ni, kakor da bi človek čital enega izmed milijon pamfletov, ki jih je nemška propaganda skozi desetletja vsiljevala političnim navidezem? Čeprav v naslednjih poglavjih, ko govori o vodilnih politikah balkanskih držav, marsikaj drugače pove, ostane to uvodno poglavje bolno v spominu. Knjižili ga bomo kot dokaz, da tudi ljudje z najboljšo voljo ostanejo ujetniki svoje vzgoje in prilik, v katerih so rasli.

P. s.: Ko že govorimo o tej knjigi, naj še navedemo stavek, ki nam jasno izpričuje, kakšno mnenje ima intelektualna Amerika o našem rojaku, pisatelju Adamiču. Ko govori Gunther o nekem našem aktivnem politiku, pravi doslovno: »Louis Adamič piše o njem s spoštovanjem. Jaz sam si ne morem misliti večje počastitve jugoslovanskega politika, nego je ta.«

Mrs.

SOVJETSKA LITERATURA

Posnemamo v glavnem osnovne misli o sovjetski literaturi po članku, ki ga je napisal F. K. v »Prager Presse« dne 7. nov. 1937, ker dobro karakterizira razvoj ruske literature po revoluciji leta 1917.

Z imenom sovjetska literatura označujemo rusko literaturo in literaturo v sovjetsko zvezo vključenih držav, tako na primer ukrajinsko, belorusko, armensko, georgijsko in literaturo narodov osrednje Azije od leta 1917 dalje. Vse te literature izvirajo iz ruske revolucije in je ta tudi neposredno nanje vplivala. Zaradi tega so medsebojno povezane in se razvijajo vzporedno z osrednjo rusko literaturo. Osrednja sila, ki uravnava razvoj ruske in paralelnih literatur v Rusiji, je vladajoča stranka. Ta vedno bolj uravnava idejna in oblikovalna gibanja v literaturi, bodisi neposredno s svojim lastnim razvojem, bodisi posredno s sovjetskimi literarnimi kongresi, katerih prvi je bil v Moskvi leta 1934. Prav ta neposredni vpliv organizacije na literaturo pa je tudi razlog, da lahko obravnavamo razvoj sovjetske literature tako, da vzamemo razvoj ruske literature kot osrednje jedro, ker s tem je že podan razvoj ostalih literatur v sovjetski zvezi.

Na sovjetsko literaturo so vplivala gospodarska, socialna in politična gibanja, ki so se razvila iz oktobrske revolucije, ter so jo povezala z usodo kolektivizma. Svobodno delo pisatelja začne šele takrat, ko je opravil svojo dolžnost v službi sovjetske javnosti, ko je torej ustvaril sovjetsko umetnino. Tu je merodajna tendenca, ki se je ne more izogniti niti največji pesnik, če se noče izolirati, kakor se je na primer Pasternak. Načrtno gospodarstvo se bolj ali manj zrcali v ruski literaturi, ker ima tudi pisatelj svoje socialne obveznosti.

Kar se tiče snovi, ki je na razpolago za literarno obdelavo, je zelo pestra in polna dramatskih zapletov. Prevrat agrarne države v industrijsko, gospodarska petletka z uničujočimi in konstruktivnimi nalogami, ustvaritev ljudske armade iz kaosa državljanske vojne, spoznavanje eksotičnih zemelj na vzhodu in večne noči na severu,

problemi zakona, ljubezni, vzgoje, novi človeški tip, ki je zrasel iz analfabetske kmečke in delavske mase, stanovanjska kriza in kriza v prehranjevanju po velikih mestih, religija in ateizem, vse to so teme, ki čakajo genialnih duhov, da bi jih umetniško objektivizirali. Ni čuda, da se današnja literatura še ni živela v to ogromno področje in da ga obravnava včasih s prav utrudljivo enoličnostjo uniformirane načrtnosti. Tu je šola za bodoče epike velikega formata.

Tudi v sovjetski literaturi zasledimo lahko posamezne razvojne dobe, v katerih ne manjka idejnih borb in ostre kritike. Splošno smer ruske literature bi lahko označili s »stremljenjem iz kaosa v prečiščenju« ali kot smer iz »romantičnega anarhizma v socialističen realizem«. Prvega dela tega razvoja še niso preživeli in drugega še niso dosegli. Sovjetska literatura se razvija v dobrih materialnih okoliščinah, ker knjige izhajajo v stotisočih in pogosto celo v milijon izvodih. Pisatelj je gmotno dobro preskrbljen, ima pa seveda tudi povsem opredeljene naloge. Stalno mora biti v stiku s prebivalstvom, stalno mora torej potovati na vse strani ogromne zemlje, da pravilno zajame idejne osnove za svoja dela.

Posamezne dobe bi lahko opredelili takole:

Od leta 1917 do 1921 se poznajo zelo močno vojni in povojni vplivi. Posamezni predstavniki najrazličnejših literarnih struj so se uveljavljali v tej dobi. Simbolisti (Block, Belij), akmeisti (Gumilov, Ahmatova), imaginisti (Jesenin), futuristi (Majakovski, Asejev) in starejši primitivisti (Bednij), katerih primitivna proletarska lirika je romantično anarhistične smeri, deloma vplivana po Evropi, deloma pa kolektivistična in revolucionarna.

Dobo od leta 1921 do 1929 označujejo kot »literaturo dejstva«. Tu so se predstavniki proze opirali predvsem na Gorkega in na spise Leskova ter Čehova, deloma pa tudi na Belija in Remizova. Ti pisatelji so novelistično obravnavali državljansko vojno, imeli so svoje središče v Leningradu ter so se imenovali »serapijski bratje«. Seveda so se iz svojega realnega romantizma kmalu razšli v najrazličnejše smeri. Najvažnejši predstavniki serapijskih bratov so Vsevolod Ivanov, K. Fedin, M. Nikitin, M. Zoščenko, V. Lidin in V. Kazezin. V Moskvi se je istočasno ustanovila druga literarna bratovščina »Lef«, ki je zanimala pesniški individualizem in avtonomijo umetnosti ter poudarjala novo stvarnost nekakega pesniškega žurnalizma. Sem spadata lirika Tretjakov in Asejev. Prav takrat so nastopili tudi konstruktivisti

N. Ognev, I. Selvinski, E. Bagricki in A. Veselij.

V dobi od leta 1929 do 1934 so se napele vse literarne sile. Vedno bolj so rasle kulturne potrebe ljudstva, kolektivizem se je širil na vas in rojeval se je nekak sovjetski patriotizem. Podeželje je začelo aktivno posegati v kulturo in v literaturi se je vedno bolj jasno pojavljala zahteva po realizmu. Glavni reprezentant te dobe je M. Šolohov.

Poleg teh osnovnih smeri pa je še nešteto pisateljev, ki so bili deloma izven teh literarnih smeri ali pa so prešli skozi več teh smeri, in jih ni mogoče uvrstiti v to razvojno shemo, deloma pa so našli svojo individualno noto in svoj razvoj. Taki pisatelji so na primer B. Pilnjak, I. Babel, L. M. Leonov, L. N. Seifulina, I. Erenburg, Pantelejmon Romanov, M. Bulgakov, Aleksej Tolstoj, I. Tinjanov, Olga Forš, nadalje V. G. Gladkov, D. Furmanov in A. S. Neverov, A. A. Fadejev, P. Nizovoj, A. P. Čapigin, Novikov-Priboj in končno A. I. Bezimenski, A. A. Zarov in A. Afinogenov, N. Pogodin ter Vsevolod Višnevski.

V vsej ruski literaturi se vedno bolj uveljavlja socialistični realizem, ki pa bo zavladal šele takrat, ko se bo docela zakoreninila ideja demokracije in ko bo vodil razvoj nujno v nov humanizem.

—u

PUBLIKACIJE GORIŠKE MATICE ZA LETO 1938.

Goriška matica (Unione editoriale Goriziana) vrši z veliko vnemo in ljubeznijo svoje kulturno delo med Slovenci v Italiji. Letos je dala svojim naročnikom in čitateljem zopet šest knjig, ki tvorijo po svoji vsebini zelo pester program. Bogato ilustriran koledar vsebuje poleg originalnih člankov (Geografsko-astronomski članek »Kje se rodi dan«, »Nekdanji zimski večeri v naši družini« F. S., »Človek iz gine brez sledu«, Emil Komel »Duša glasbil«, »Kažipot do zakladov«, »Robinzoni«, »Izumrle in izumirajoče živali«, »Dobrotniki ameriških poljedelcev«, »Dve, tri o lesu«, »Mogočni pritlikavci«, Dr. Dietz »O hormonih«, Dr. A. S. »Pravice in dolžnosti staršev do otrok in obveznosti preživljanja med sorodniki«) pesmi F. Žgurja, Adolfa Šinkovca in Iva Drena tudi še prevode Bojerja, Oria Vergania in Anatola Francea.

Druga knjiga je povest »Ubogi zlodej«, ki jo je napisal France Bevk. Bevka kot pisatelja poznajo precej dobro že vsi slovenski čitatelji. Saj je obogatil slovensko književnost že z lepim številom svojih del. Njegov »Ubogi zlodej« je pretresljiva

povest o življenju uboge človeške kreature Luke Pečarja in njegove nekoliko omejene žene Rozalke, ki ju nujno privede vaško okolje do tragičnega konca. Bevk ni sicer rojen psiholog in ne pozna ali pa le zanemarija vse pripomočke, ki jih nujno mora uporabljati sodoben pisatelj, a je dober realen opazovalec življenja, ki ga zajame tako, kakor ga vidi, ter ga nepotvorjenega nudi čitatelju. Njegova zgodba se dogaja brez komentarjev in brez filozofiranja in je dobro zasnovana in resnično doživljena tako imenovana »ljudska povest«. Jezik ima tu pa tam včasih kako pravopisno in stilistično hibo in čitatelja motijo tudi pisatelju priljubljeni lokalizmi.

Grazia Deledda »Sardinske novele« so v tretji knjigi. To je zbirka novel, ki jih je prevzel Ivo Dren. Slovenskim čitateljem, ki bolj malo poznajo italijansko književnost, nudi Goriška matica skoraj vsako leto tudi eno knjigo iz italijanske literature. Ta zbirka, ki ji je dodal prevajalec kratko literarno študijo o pisateljičinem življenju in delu, obsega novele »Mraz«, »Za svoje dete«, »Velika noč«, »Smrt se šali«, »Oče Topes«, »Stari hlapec«, »Dijak in metlar«, »Udarci sekire«, »Medtem ko piha vzhodnik«, »Ozka vrata« in »Vrnitev«. Seznanja čitatelja s tistim prvotnim življenjem, ki ga živijo otočani na Sardiniji, kjer se je pisateljica rodila. Prevod je živahen in dober, ima pa precej stilističnih nerodnosti, ki niso prav nič potrebne, ter precej tiskovnih pogrškov in nedoslednosti v pisanju imen.

Četrta knjiga so »Lažnivega barona Münchhausena čudovita potovanja in doživetja po suhem in po morju«, ki jih je po R. E. Raspeju in G. A. Bürgerju poslovenil in priredil Nande Vrbanjakov. Knjiga je posrečeno ilustrirana. Vsakemu čitatelju bodo te z bridkimi resnicami in ostrimi kritikami prepojene »debele laži« zanimivo in zabavno čtivo. Prevod je, če prezremo nekatere jezikovne in tiskovne napake, dober.

V peti knjigi »Dobro, bolje, najbolje« je zbral Jakob Trnovec poljudno znanstvene črtice iz fizike in tehnike. Spisal je knjigo, da bi preprostem človeku pokazal pot, po kateri je šel razvoj znanosti in tehnike, ali kakor sam pravi: »V današnji naglici razvoja se marsikomu zme-

šajo pojmi. Posledica tega je, da se pojavljajo včasih razne govornice in celo članki po časopisih, ki razpravljajo o čudovitih uspehih vede in tehnike. Eni resno govorijo o poletih na zvezde, drugi trde, da bomo že prihodnje leto jedli tečno hrano, ki jo bodo izdelovali kar iz zemlje itd. Take budalosti se pojavljajo zdaj pa zdaj in mešajo, posebno preprostem človeku pojme. Zato sem se nameril, da povem v tej knjigi le to, kar smo dosegli do danes.« Knjiga svojemu namenu, kakor si ga je zamislil avtor, zadostuje. Na splošno pa je le precej površna in preveč bežno pregledana.

GORKIJEV MUZEJ

1. novembra t.l. so otvorili v Moskvi muzej Maksima Gorkega, ki so ga priključili literarnemu inštitutu Gorkega. Obsega enajst razstavnih dvoran, v katerih je skoraj 20.000 razstavljenih predmetov, ki ponazorujejo pestro in bogato Gorkijevo življenje. Med slikami obiskovalcev, ki so ga obiskali še pred svetovno vojno, je tudi fotografija T. G. Masaryka. Razstavljeni so pa le redki prevodi Gorkijevih del v tuje jezike.

—u

NOBELOVA NAGRADA ZA LITERATURO

Nobelovo nagrado za literaturo v l. 1937 je podelil komite francoskemu pisatelju Rogerju Martinu du Gardu.

—u

KNJIGA, KI OZNAČUJE DANAŠNJA STREMLJENJA

Erich Heller je izdal v založbi Saturn, Wien, knjigo z naslovom »Flucht aus dem zwanzigsten Jahrhundert« (Beg iz dvajsetega stoletja). Avtor imenuje svojo študijo kulturno kritično črtico. Obravnava odklanjanje »časov bede in zmešnjav kakor so današnji«. Tipična primera v literaturi sta mu za to snov Thomasa Manna »Die Geschichte Jakobs« (Jakobove zgodbe) in vse delo Karla Krausa. Značilen je tudi za to dobo naslov predavanja, ki ga je imel Anton Kuh kot gost v judovskem umetniškem združenju v Offenbachovi dvorani na Dunaju 18. novembra t.l. Naslov njegovega predavanja je bil »Najbolj neumno stoletje po Kristusovem rojstvu.«

—u

Velike božične nagrade za pridobivanje novih naročnikov

NA STOTINE KNJIG BO RAZPOSLALA ZALOŽBA MODRA PTICA KOT BOŽIČNE NAGRADE SVOJIM NAROČNIKOM

Udeležite se tudi Vi velike nagradne akcije, ki jo Založba Modra ptica razpisuje za Božič in Novo leto. Za vsakega novega naročnika, ki ga pridobite v času od 10. decembra 1937 do 15. januarja 1938, Vam pošljemo posebno bogato knjižno nagrado. Po 15. januarju te nagrade ne bodo več v veljavi. Ne zamudite torej te izredne prilike in si povečajte svojo knjižnico, lepi knjigi pa pridobite vsaj enega novega prijatelja.

Nagrade, ki veljajo samo do 15. januarja 1938, so sledeče:

Kdor pridobi *enega* novega naročnika na naše redne publikacije, si lahko izbere za nagrado eno izmed sledečih knjig:

KNUT HAMSUN

BLAGOSLOV ZEMLJE

Roman. Vezan v platno.

KNUT HAMSUN

POTEPUHI

Roman. Vezan v platno.

(Nadaljevanje na drugi strani)

WALTER SCOTT

IVANHOE

Roman. Vezan v platno.

*

EMIL LUDWIG

NAPOLEON

Biografski roman. Vezan v platno.

*

FÜLÖP MILLER

SVETI SATAN

Biografija. Vezana v platno.

*

LYTTON STRACHEY

KRALJICA VIKTORIJA

Biografija. Vezana v platno.

*

JANKO LAVRIN

**DOSTOJEVSKI,
NIETZSCHE, TOLSTOJ**

Tri študije. Vezane v platno.

*

MADELON LULOFS

GUMIJEVE PLANTAŽE

Roman s Sumatre. Vezan v platno.

*

PEARL S. BUCK

DOBRA ZEMLJA

Roman o Kitajski. Vezan v platno.

*

THAMES WILLIAMSON

**ZEMLJA MI JE
POVEDALA**

Eskimski roman. Vezan v platno.

*

JOHN GALSWORTHY

SAGA O FORSYTIH

Trije romani. Za vsakega novega naročnika pošljemo en roman v platno vezan.

PROSPER MÉRIMÉE

ŠENTJERNEJSKA NOČ

Roman. Vezan v platno.

*

JACK LONDON

DOLINA MESECA

Roman. Vezan v platno.

*

SIGRID UNSET

JENNY

Roman. Vezan v platno.

*

V. BLASCO IBANES

KRVAVE ARENE

Roman. Vezan v platno.

*

SINCLAIR LEWIS

ARROWSMITH

Roman. Vezan v platno.

*

HEINRICH MANN

VELIKA STVAR

Roman. Vezan v platno.

*

MAKSIM GORKIJ

TRIJE LJUDJE

Roman. Vezan v platno.

*

D. H. LAWRENCE

SINOVI IN LJUBIMCI

Roman. Vezan v platno.

*

IVAN A. GONČAROV

OBLOMOV

Roman. Vezan v platno.

*

OTTO WEININGER

SPOL IN ZNAČAJ

Vezan v platno.

IVAN S. TURGENJEV
**POMLADNE VODE
OČETJE IN SINOVI**

Dva romana. Vezana v platno.

*
JACK LONDON
MARTIN EDEN

VLADIMIR BARTOL
AL ARAF
Zbirka novel. Vezana v platno.

*
ANDRÉ MAUROIS
OBDOBJA V LJUBEZNI
Roman. Vezan v platno.

Kdor pridobi *dva* nova naročnika, si lahko izbere *dve* izmed gori naštetih knjig ali pa eno v *polusnje* vezano.

Kdor pridobi *tri* naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *štiri* v *platno vezane* ali *dve* v *polusnje* vezani.

Kdor pridobi *štiri* nove naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *pet* v *platno vezanih* ali *tri* v *polusnje* vezane.

Kdor pridobi *pet* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *šest* v *platno vezanih* ali *štiri* v *polusnje* vezane.

Kdor pridobi *šest* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *osem* v *platno vezanih* ali pa *šest* v *polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *sedem* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *devet* v *platno vezanih* ali pa *sedem* v *polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *osem* naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *deset* v *platno vezanih* ali pa *osem* v *polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *devet* naročnikov, prejme lahko izmed gori navedenih knjig *dvanajst* v *platno vezanih* ali pa *devet* v *polusnje vezanih*.

Kdor pa pridobi *deset* naročnikov, mu pošljemo za nagrado v *platno vezano*, čez 1700 strani obsegajoče in bogato ilustrirano veledelo angleškega pisatelja

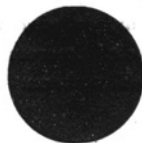
H. G. WELLSA

»Svetovna zgodovina«,

katere tretji (zadnji) del izide letos za Božič v slovenskem prevodu. Kdor pa to delo že ima, si lahko izbere za *deset* naročnikov trinajst izmed gori navedenih v *platno vezanih* knjig ali *deset* v *polusnje vezanih*.

Te božične nagrade bomo začeli razpošiljati s 1. februarjem. Ker so nagrade izredno bogate, je razumljivo, da jih bomo lahko poslali samo tistim, ki bodo pridobili samo zares *zanesljive* in *plačujoče* naročnike in ki bodo imeli tudi sami poravnane vse že zapadle obroke. Naročilnice za pridobivanje novih naročnikov so priložene reviji.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

OPOZORILO IN PROŠNJE: Uprava založbe ima vsako leto različne težave pri svojem poslovanju, ki izvirajo največkrat od tod, ker naročniki ne poznajo dobro pravil, po katerih posluje založba. Ta pravila so vsa obsežena v takozvanem »Dekalogu Modre ptice«, ki ga objavljamo na naslednji strani. Ta »Dekalog« predstavlja tisti okvir, ki ga mora izpolnjevati založba kakor tudi naročniki, ker samo tako je možno redno poslovanje. Zato prosimo naročnike, da ta »Dekalog« natančno preberejo.

DEKALOG ZALOŽBE MODRE PTICE

(Preberite natančno)

1. Poslovno leto Založbe Modre ptice se prične vsako leto s 1. decembrom in se konča s 30. novembrom prihodnjega leta. Zato izide prva številka revije in prva knjiga že v decembru, zadnja (dvanajsta) številka revije pa v novembru prihodnjega leta. Knjige izhajajo zaporedno, vsake tri mesece ena. Prva navadno v decembru, druga v marcu, tretja v juniju, četrta v septembru.

2. Naročnina znaša za vse leto:

za knjige vezane v mehko	Din 180'—,
za knjige vezane v platno	Din 240'—,
za knjige vezane v polusnje	Din 300'—.

Naročnina se lahko plačuje tudi polletno, četrletno ali mesečno v enakih obrokih. Poleg te naročnine plača naročnik še enkratno pristopnino Din 10'—, in sicer ob pristopu.

3. Kdor se ne naroči na vse štiri knjige, ne prejema mesečne revije in plača naročene knjige po knjigotrških cenah, to je najmanj 25% dražje.

4. Kdor je reden naročnik Modre ptice, ima pravico, da dobi vsako redno knjigo, ki jo naroči pri nas in ki je izšla v Založbi Modri ptici, po naročniški ceni, to je 25% ceneje, kakor v knjigotrštvu.

5. Naročnino je treba plačevati zmerom vsaj vsak mesec sproti. Še bolje pa je, če je naročnina plačana vsaj za tri mesece naprej. Kdor ne plačuje naročnine redno, ga opominjamo in mu zaračunamo stroške za opomine. Kdor se tudi opominom ne odzove, mu ustavimo pošiljanje publikacij in izterjamo ves znesek, ki bi ga moral naročnik do konca leta še plačati, po pravnem zastopniku in mu nato pošljemo še tiste publikacije, ki smo mu jih zaradi nerednega plačevanja ustavili. *Pripominjamo pa, da so nam opomini in sploh vsako izterjevanje izredno neljubi, ker nas ovirajo pri poslovanju. Zato prosimo naročnike, da redno plačujejo naročnino, za kar jim bomo resnično hvaležni.*

6. Kdor se naroči na Modro ptico, ne more tega naročila med letom več preklicati, marveč je dolžan, da poravna celoletno naročnino.

7. Kdor bi v prihodnjem letu ne želel biti več naročnik, nam mora javiti svoj odstop najkasneje do 1. oktobra vsakega leta. Takrat gredo namreč publikacije za novo poslovno leto v tisk in se na poznejše odpovedi ne bi mogli več ozirati. Dolžan je še naprej sprejemati knjige in poravnati naročnino.

8. Založba si pridržuje pravico, da v slučaju potrebe ali morebitnih nepremostljivih ovir zamenja eno izmed najavljenih knjig z drugo, ki pa mora biti literarno tudi dobra in pomembna.

9. Naši naročniki si lahko povečajo svojo knjižnico s pridobivanjem novih naročnikov. Razpisane so vedno bogate nagrade.

10. Cenjene naročnike prosimo, da nas o vsem, s čimer morda niso zadovoljni, obveste in da nam vedno javljajo svoje želje in nasvete. Zmerom smo pripravljene upoštevati, kar je v korist celoti, pa tudi ustreči vsakemu posamezniku, če nam je mogoče.

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali risbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

**· KUVERTA ·
LJUBLJANA**

TYRŠEVA CESTA 67

TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA

Za mladino!

Za mladino!

**Najlepše božično darilo
za mladino**

je prečudoviti roman

WALTERJA SCOTTA

IVANHOE

Prevedel Vladimir Levstik

(Obsega okoli 500 strani)

**Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***